

AZ 1822. ÉVI NEMZETI ZSINAT ÉS A KORMÁNYHATÓSÁGOK.

Az előzetes tárgyalások.

A jozefinizmus korának egyházi viszonyai ismereteseek. A külső keret szép volt, irigylésreméltónak látszott a katolikus egyház helyzete a be nem avatottak előtt, hiszen maga a királyi család, az akkori Európa egyik leghatalmasabb uralkodó családja, katolikus volt, őszintén ragaszkodott is vallásához és támogatta azt; a katolicizmus az államvallás szerepét töltötte be, előnyös helyzetben volt a vegyesházasságoknál, továbbá állami törvények nehezítették meg, hogy valaki elhagyja katolikus hitét és más felekezet tagjai közé lépjen.

Amilyen szép volt azonban így első pillanatra a külső keret, annyira üresnek és vigasztalannak látszott az egyház benső élete. Az államhatalom gyámkodása nemhogy virágzó vallási élet kifejlődéséhez segítette volna az egyházat, hanem ellenkezőleg megmértelyezte azt és nagyban hozzájárult, hogy a „vallástalanság, hitközömbösség és erkölcstelenség”, amiről az egykorú akták oly sokat panaszkodnak, mindig jobban és jobban, mindig szélesebb rétegekben, elterjedt.

A jóakarát megvolt ugyan a bécsi kormányban is, hogy változtasson a rossz helyzeten, de intézkedései a dolog természete szerint csupán a külsőre szorítkoztak. Így rendeletek jelentek meg, amelyek szorgalmazták a vasárnap megszentelését és az egyház bűjtjeinek a megtartását, attól a vendéglőstől pedig, aki bűjti napokra is csak húsételt készített, megvonták az üzleti engedélyt, büntetést szabtak ki a káromkodásra, a könyvcenzúra nem engedett könyvet kinyomatni, amely az egyházat vagy a vallást támadta volna, s még sok más hasonló rendelkezés látott akkoriban napvilágot.¹

¹ Archivum Vetus Primatiale Strigoniense, Acta Rudnayana Synodus Nationalis (röv. Arch. Prim.) Fasc. 7., 5. és Haus- Hof- und Staatsarchiv (röv. St. A.) St. R. 2510, 1808.

Ezek a rendeletek azonban, amelyeknek a végrehajtását senki sem ellenőrizte szigorúan, egyáltalán nem voltak alkalmasak mélyebb vallási megújulás megteremtésére. A kormány nem is akarta azt. Ellenkezőleg, minden olyan megmozdulás, amely a lelkek benső megújulását, igazi katolikus reneszánszát célozta, mindjárt a kormány ellenkezésével találkozott, mert minden ilyen törekvés egészen természetesen a katolikus egyház középpontja felé tekintett, be akart kapcsolódni az egyházi életnek abba a lüktetésébe, amely Rómából áradt szerteszét az egész világra. Rómával pedig az akkori kormányzat sehogyszem rokonszenvezett. Ezen bukott meg aztán nagyrészt a nemzeti zsinat is, amelyet az egyházi férfiak a reformok megbeszélése és meghatározása céljából tartottak.

Zsinattal akarták a reformok útját elkezdeni s ebben a nagy trienti zsinat szellemében jártak el, mert ez a zsinatok tartását nagyon fontosnak és üdvösnek mondja. A 24. sessióban külön elő is írja, hogy évente tartassék egyházmegyei, három évenként pedig egyháztartományi zsinat. Ám ezt az előírást szószerint sehol és sohasem valósították meg. Nálunk a XVI., de főleg a XVII. században nagyon gyakoriak voltak a zsinatok s ebben különösen az esztergomi érsekek jártak elől jó példával.² Később azonban egyre ritkultak, sőt egészen el is maradtak. Az állami hatalom túlságos beavatkozása, a vallási buzgóság hanyatlása, a gyakori összeütközések a püspökök és a velük szemben álló káptalanok és exemt kolostorok között és még sok egyéb ok játszott közre abban, hogy a Tridentinumnak ez a rendelkezése teljesen feledésbe ment.

Pedig a zsinatok tartása biztosan jó hatással lett volna a vallási életre. „Közös tanácskozás megkönnyíti a döntést, közös határozat erősíti az egyesek akaratát, közös vizsgálat könnyebben meglátja a megjavítandó hibákat, közös dorgálás pedig jobban hat a tévelygőre.”³ Ahol ez a közös tanácskozás elmarad, ott gyorsabban ellanyhul az igazi élő hit, gyorsabban süllyed az emberek erkölcsi élete. Ezért írja VII. Sándor pápa a zsinatról: *Nihil populorum salutis ac veteri disciplinae instituendae... accomodatius, quo intermisso magna in moribus continuo ad omnem improbitatem ac peccandi licentiam facta est immutatio.*⁴

Tekintettel arra a fontos és áldásthózó szerepre, amelyet a zsinat-

² Dr. Vanyó Tihamér Aladár O. S. B.: Püspök jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600—1850. Bp. 1933 XXVI; 1.

³ Fessler Josef: Über die Provinzial-Concilien und Diözesan-Synoden. Innsbruck, 1849. 21. l.

⁴ Sanctissimi Domini Nostri Benedicti Papae XIV: De Synodo Dioeclesana libri tredecim. Augustae Vindelicorum MDCCLXIX. I. kötet 7. l.

tok kezdve a legelsőtől egészen a legújabb időkig az egyház életében és a magyar zsinatok is hazánk vallási életében betöltötték, továbbá a trienti zsinat említett rendelkezésére, a magyar egyház vezetői ebben keresték azt a hathatós eszközt amelynek segítségével a vallási életet megint a régi buzgóságra s az erkölcsi életet magasabb szintre emelhetik.

A zsinat gondolata legelőször 1802-ben vetődött fel. A magyar egyház helyzetével elégedetlen papság és a vármegyék képviselői ekkor terjedelmes emlékiratban mutattak rá a hibákra és ajánlották az eszközöket, amelyek azokat képesek volnának megszüntetni. Gravamina et postulata ex parte cleri regni Hungariae et respective comitatum a címe ennek az emlékiratnak, amelyet a kancellária, saját véleményét is hozzá csatolva, a királyhoz benyújtott.⁵

Ebben az iratban a 11 pont közül a negyedik úgy szövelt, hogy egy nemzeti zsinat az egyetlen eszköz az egyházi fegyelem helyreállítására és a becsúszott visszaélések megszüntetésére. Ezért kéri, külön törvénynyel kötelezzék a püspököket, hogy az országgyűlés befejezése után rögtön üljenek össze zsinatra és azon tárgyalják meg a szükségesnek látszó reformokat és egyúttal határozzák meg, hogy mikor és hogyan tartsák meg az egyes egyházmegyei zsinatokat.

A bécsi kormánykörök állásfoglalása a zsinattal szemben kedvező volt. Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen a felvilágosodott jozefinista szellemű kormányok mind pártolták a zsinatokat, s a régi elv: concilium supra papam szerint ezekkel gondolhatták kikapcsolni és helyettesíteni a pápa befolyását. A zsinatok általános elmaradását az ilyen szellemű írók éppen Róma rovására írták, mert a pápáknak, mint ahogy Fleury írja, nem állott érdekükben, hogy a püspökök teljes hatalmukat gyakorolják.⁶

Elvileg tehát mindenki örömmel üdvözölte a zsinat gondolatát, mint a vallási megújulás kezdetét, gyakorlatilag azonban mégsem valósult meg. Az udvari kancellária ugyanis nem tartotta az időpontot alkalmasnak, mivel akkor a magyar katolikus egyháznak nem volt vezetője, — lévén az esztergomi érseki szék Batthyány halála óta s mellette még sok más püspöki szék is üresedésben. Amint azonban ezek be lesznek töltve — vélte a kancellária — a püspökök rögtön üljenek össze, tanács-

⁵ St. A. St. R. 1286. és 1609., Márc. 20-án adta be a kancellária.

⁶ Claudius Fleury: Non viedo, Synodos Provinciales defuncto S. Carolo in Italia esse coactos. Qua de re minime miror. Curiae enim Romanae, cujus placita per totam Italiam praevalent, non interest, ut Episcopi totam suam potestatem exerceant. Discours sur l'histoire eccles. X. 19.

kozzanak a zsinat megtartásának módozatairól s terjesszék elhatározásukat a király elé. A kancelláriának ezt a véleményét József nádor is osztotta s e vélemények alapján a király is így döntött.⁷

Amint Károly Ambrus főherceg személyében Esztergom megint főpáztort, az ország pedig primást kapott s így a zsinattartás említett nehézsége megszűnt, az uralkodó intézkedett is rögtön, hogy kérdezzék meg az új primás véleményét.⁸

Az 1802-es terv azonban még most, 1808-ban sem tudott megvalósulni. Megbukott Károly Ambrusnak az állásfoglalásán. A hercegprimás ugyan nagy örömmel hallott a királynak buzgóságáról, hogy nemcsak most, hanem későbbre is minden negyedik esztendőben zsinatokat akar tartani, de szerinte ennek nagy akadálya a háborúval járó szükség.⁹ Ilyen körülmények mellett ő úgy véli, hogy a király terve „in modernis rerum temporumque adiunctis procurari non posse, sed ad feliciora securioraque tempora differi debere”. A primás állásfoglalásának meg is volt az eredménye; a zsinat tervét nem ejtették el, de jobb és békésebb időkre halasztották a megtartását.

Mivel a napoleoni háborúk még néhány évig eltartottak, befejezésükkor pedig már megint nem volt az országnak primása, aki a zsinatot szorgalmazta és megvalósította volna, késett a megtartása, míg 1818-ban megint fel nem vetették az események.

Ebben az évben feljelentés érkezett a királyhoz a szombathelyi püspök, Somogy Lipót és az egyházmegyéje területén élő papság ellen. A premontreieket általában, de a szombathelyieket különösen, botránys élettel vádolta a névtelen feljelentő; szerinte a püspöki szeminárium nagyon alacsony színvonalon áll, a papságban a fegyelem és buzgóság mindinkább fogy, s mindennek oka maga a püspök, mert túlságosan szelíd és gyenge a visszaélésekkel szemben.¹⁰

Előzetes rendőri nyomozás után¹¹ az uralkodó intette a püspököt, hogy szigorúbb felügyeletet gyakoroljon egyházmegyéjében és egyúttal megkérdezte véleménye felől, hogyan lehetne a helyzeten javítani.

Somogy püspököt mélyen bántotta a meg nem érdemelt megróvás

⁷ Arch. Prim. Fasc. 70, 19.

⁸ U. o.

⁹ U. o.

¹⁰ Dr. Géfin Gyula: A szombathelyi egyházmegye története. Szombathely, 1929. I. kötet, 300. l.

¹¹ St. A, St. R. 8356, 1818. Sedlnitzky jelentése.

s nemsokára igazolta magát a királynál.¹² Levelének komoly hangja s a benne foglalt igazságok mély hatással voltak az uralkodóra és döntő befolyást gyakoroltak a vallási reformeszmék kialakulására.

A premonstreieknél a püspök szerint különös bajok nem fordultak elő, csak azt lehet róluk joggal mondani, hogy a rendi élet színvonala nagyon süllyedt. Ugyanez áll a többi rendre is, mert mind eltértek az alapítójuktól megkívánt szigorúságtól, különösen a tökéletes szegénységet és engedelmisséget illetőleg.^{12a} A korszellemet okolja mindezért a püspök. A gyermekek mindenütt csak az erköcstelenséget, az isteni és egyházi törvények áthágását látják; az iskolában is éppen csak hogy vallás-oktatást nyernek, „nulla alia pietatis exercitia praticare assvescent” és ha papi pályára mennek, ott is csak világi célok és lehetőségek lebegnek szemük előtt. A noviciusok nemcsak magasztos hivatásukra való előkészületre használják a noviciátus idejét, hanem sok mindenféle más dologgal is foglalkoznak. Egyáltalán nem lehet tehát a püspök szerint azt mondani, hogy ez és ez a rend rossz, nem felel meg hivatásának, ennek és ennek az egyházmegyének a papsága hanyag és erköcstelen, hanem ezek az állapotok általánosak, megvannak mindenütt és éppen azért általános érvényű orvosságot is kellene alkalmazni, amely az egész ország katolicizmusát áthatja, a legkisebb iskolába járó gyermektől kezdve a legmagasabb egyházi méltóságokig.

I. Ferencre, aki élete végéig kitartott a jozefinista szellemű egyházpolitika mellett, de személy szerint buzgón vallásos ember volt, s a vallás ügyét mindig szíven viselte, hatott Somogynek őszinte hangú felterjesztése. Nem engedte elaludni többé az ügyet, hanem megküldötte a püspök levelét br. Fischer Istvánnak, az egrí érseknek, aki az esztergomi és kalocsai szék üresedése miatt az ország legelső egyházi méltóságának számított, hogy Vurum Józseffel és Kurbélyi Györggyel, a székesfehérvári és veszprémi püspökökkel, tárgyalják meg Somogy püspök felterjesztését és terjesszenek elő valamilyen hathatós eszközt a bajok orvoslására.¹³

Fischer magát Somogyit is bevonta a tanácskozásba, mivel ő hangsúlyozta elsők az átható általános reform szükségességét és megkérdezte.

¹² Géfin: i. m. 300. l.

^{12a} Omnes Ordines a primaevo per sanctos fundatores intento rigore, praeprimis quoad plenam temporalium et proprietatis abdicationem, item quoad subjectionem et oboedientiam non parum remisisse. U. o.

¹³ St. A, St. R. 5366, 1819 és Arch. Prim. Fasc. 70, Nnr. 4.

mit találna ő megfelelőnek.¹⁴ Somogy, a régi dicső magyar példákra hivatkozva, arra az álláspontra helyezkedett, hogy egy zsinat volna a legeredményesebb kiindulópontja a magyar egyházi élet megújulásának.¹⁵ Legelőször a klérust kellene itt megreformálni, azután a trienti zsinat határozatait kihirdetni, a főiskolákon pedig a tanszabadságot korlátozni és a püspöki hatalom intenzívebb gyakorlását lehetővé tenni.

Br. Fischer, Vurum és Kurbélyi Székesfehérváron jöttek össze tanácskozásra s itt érett megfontolás után csatlakoztak püspöktársuk véleményéhez. Hangsúlyozták a király előtt a felfogásukat, hogy „eine Versammlung und gemeinsame Beratschlagung aller Bischöfe von Ungarn” volna egyedül megfelelő arra, hogy „umfassende Erkenntnis der Sache und Entdeckung allgemein wirksamer Abhilfsmittel” lehetséges legyen.¹⁶

A püspökök véleménye tehát egyhangúan szükségesnek találta a zsinatot. Az udvari kancellária is teljes mértékben támogatta ezt a kérésüket és pártfogólag terjesztette I. Ferenc elé,¹⁷ így a király hozzájárulása is nagyon valószínűnek látszott már. Mivel azonban közben az elárult esztergomi széket is betöltötték a rendkívül buzgó és agilis Rudnay Sándor erdélyi püspökkel,¹⁸ a kancellária és a befolyásos államtanácsos, Lorenz, szükségesnek látták az ő megkérdezését is. Ez az 1819. szept. 11-i királyi kéziratral meg is történt.

Rudnay tisztalátású, határozott irányú ember volt; világosan látta a teendőket és azoknak kersztülvitelében semmiféle akadálytól sem riadt vissza. Egyike a legnevesebb és legnagyobb esztergomi érsekeknek, kinek nevét számos alkotása örzi az utókor számára. A nemzeti zsinat ügyé-

¹⁴ Géfin: i. m. 307. I. Fischer levele Somogyhoz 1819 febr. 18.

¹⁵ Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 4. A szombathelyi püspök synodus provincialisról ír, de nem valószínű, hogy szorosan vett tartományi zsinatokra gondolt volna, amelyeket Esztergom, Kalocsa és Eger tartának meg, hanem általános nemzeti zsinatra. A régebbi időkben is ilyen értelemben használták már a synodus provinciális megjelölést, mert Péterffy szerint Forgách, Pázmány, Lippai és Lósy zsinatait mindig csak synodus provincialisnak nevezték, még a hivatalos összehívó iratban is, pedig a valóságban mind nemzeti zsinatok voltak, hiszen a kalocsai érsek is résztvettek azokon suffraganeusaikkal együtt. Péterffy Carolus: *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in Regno Hungariae celebrata ab Anno Christi MXVI. usque ad Annum MDCCXXXVII. Accedunt Regum Hungariae et Sedis Apostolicae Legatorum Constitutiones Ecclesiasticae. Personii, 1741–42.* 2. kötet, Forgách zsinata 190 sqq, Pázmány 305 sq, Lósy 346 sq és Lippai 376 sq.

¹⁶ St. A, St. R. 5366, 1819. és Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 4. 1819. július 22-én nyújtották be a királynak.

¹⁷ St. A, St. R. 4792 1819.

¹⁸ U. o. 1819. júl. 12-én nevezték ki.

ben is az ő beavatkozása adott határozott irányt az eseményeknek, mert azok az ő közbejötté nélkül talán sohasem érték volna ki. Míg a püspökök csak általánosságban hangoztatták, hogy zsinati tárgyalás lenne a legmegfelelőbb orvosság minden bajra, ő már egészen határozottan lekötötte magát a nemzeti zsinat mellett.¹⁹ Felírásában minden szépitgetés nélkül beismeri az új primás, hogy az állapotok nemcsak rosszak, hanem nagyon is súlyosak is, egyház meg állam számára egyaránt veszedelmesek, mindkettőt végveszéllyel fenyegetik.²⁰ Éppen ezért minden lehető módon törekedni kell arra, hogy az állapotokat megint kissé javítsák, a vallási életet mélyítsék, a fegyelmet megszilárdítsák és az erkölcsöket nemesítsék. Minderre egy nemzeti zsinat a legmegfelelőbb eszköz, „quo et vulnera longe lateque scipientia facilius detegere et causis eorum remotis fructibusque obstructis salutarem iis curandis adferre valeant medicinam.”²¹ Ezt az utóbbi állítását a magyar történeti példákkal is igazolja, amennyiben felsorol nyolc nemzeti zsinatot, kezdve a szabolcsi zsinattól Szent László és Szerafin esztergomi érsek alatt egészen Lippai primás 1648-ban megtartott zsinatáig, amelyek mind kitünő eredménnyel és erkölcsi megújulással jártak s pusztá számukkal is bizonyítják, hogy ez az intézmény egyáltalán nem idegen Magyarországon.

A nemzeti zsinatnak ez a minduntalan felbukkanó terve Severoli nuncius jelentése szerint sokakat, de különösen az államtanács tagjait kellemetlenül érintette.²² Mert ha általában, elvi szempontokból, mint a Rómától való függetlenítésnek egyik fontos eszközét elfogadták és pártfogolták is, hic et nunc mégis csak ellene foglaltak állást. Ismerték ugyanis eléggé a magyar egyházi körök gondolkodását, amelyek korántsem nyugodtak bele olyan könnyen a jozefinizmus egyházpolitikai rendszerébe, mint az osztrákok; tudták, milyen élénk, eleven és bensőséges volt mindig a kapcsolat a történelem folyamán a magyarság és az apostoli Szent-

¹⁹ Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 4.

²⁰ „Fatendum est ac deplorare ea nos tempora vivere, quibus impietas et irreligio summum quasi apicem attigit: fatendum est sive pastoralis officii neglectu, sive avaritia sacerdotum et luxu, sive vanitatum voluptatumque saeculi connectatione, disciplinam ecclesiasticam non labefactatam modo, sed convulsam prorsus ac prostratam esse, ut prava vivendi exempla ab utroque clero in fidelem populum... traducta... verendum sit, ne contagione serpente aetas parentum pejor avis, progeniem det vitiosiore, quae non tantum sacris cathedris, sed et tribunalis imo ipsis thronis ruinam, si non adferat, certe minuetur.” Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 3.

²¹ U. o.

²² Meszlényi Antal dr.: A jozefinizmus kora Magyarországon (1780—1846.). Budapest, 1934. 252 l

szék között; ismeretes volt előttük az is, hogy a legszigorúbban kuriális érzelmű s épp emiatt a bécsi kormányköröknél oly népszerűtlen Severoli nuncius mily meleg dicsérő hangon emlékezett meg mindig az ő magyarjairól, a „buoni ungheresi”-ről.²³ Azért az államtanácsosok, kik féltékenyen őrködtek a királynak az egyházi ügyek körüli jogain (ius circa sacra), attól féltek, hogy a zsinat esetleg rést üt a rendszeren s talán oly határozatokat hoz, amelyek csökkentik az államhatalom befolyását az egyházra.

Rudnay nem hiába volt a helytartótanácsnál és az udvari kancelláriánál az egyházi ügyek előadója. Ismerte jól a bécsi kormánykörök egyházpolitikai felfogását és előre számított már arra, hogy nehézséget fog-nak gördíteni a zsinat megtartása elé. Ezért mindjárt a legelső felterjesztésében²⁴ biztosította a királyt, hogy az állami hatalomnak a legkisebb oka sem lehet az aggodalomra, mert a zsinaton résztvevő főpapok mind tisztelői és előmozdítói az uralkodói jogoknak, törekvéseiket a király törekvéseitől és javukat az állam javától nem akarják, de nem is tudnák szétválasztani.²⁵ Hogy azonban a talán még ezek ellenére is felmerülő bizalmatlanságnak elejét vegye, hozzáfűzi még a primás, hogy a zsinati határozatokat különben úgyis Ófelsége elé fogják majd terjeszteni, hogy azokat is, akik az egyház szavára nem hajolnak, a királyi tekintély figyelmeztesse kötelességeik teljesítésére.²⁶

Rudnaynak ez az alapos, körültekintő, minden nehézséget eloszlató felterjesztése meg is tette a hatását. A kancellária jóváhagyólag küldte

²³ Meszlényi: i. m. 213. l. Severoli szigorúan egyházas magatartása miatt az 1823-as konklávéban a zelantiak jelöltje volt s megválasztása már biztosnak látszott, midőn Albani bíboros, a bécsi udvar megbízottja, kimondta ellene a vétőt. U. o. 278. l.

²⁴ Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 3.

²⁵ „Quot enim in hac synodo nationali latus meum cingent praesules, tot erunt augustorum iurium strenui vindices, tot erunt maximarum reipublicae promotores, ut qui sua studia a regis Apostolici studiis, sua commoda a reipublicae commodis separare prorsus non possunt.” Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 3.

²⁶ Rudnay itt nagyon ügyesen fejezte ki magát. Mind Bécs, mind pedig Róma elfogadhatta ezt, mert a király legfőbb jogát az ellenőrzéshez biztosítva láthatták, viszont a Szentszék is megnyugodott, mivel a primás csak a határozatok keresztülvitelében való segítség címén szándékozott a döntéseket Bécsnek előterjeszteni. Teljesen megfelelő így a római bírálója véleményének, aki a királyi jóváhagyással kapcsolatban azt mondotta: „... súlyos igazságtalanság volna a primás érzelmeinek a tisztaságában egy pillanatig is kételkedni arra nézve, hogy más címen, mint a királyi védelmén, királyi megerősítés alá bocsátotta volna a határozatokat.” Vanyó: i. m. XXVII.

fel az államtanácsnak, ahol aztán Lorenznek a kezébe került, aki mint az egyházi referens elsőnek véleményezte a primás írását.

Lorenztől függött akkoriban nagyrészt az egyházi ügyek elintézése,²⁷ az ő állásfoglalása döntötte el most is a zsinat ügyét. Kezdetől fogva nagy előny volt, hogy Rudnayt személyesen ismerte, a jozefinizmus határozott követőjének gondolta; épp ezért teljes bizalmával ajánlkozta meg őt, megnyugtatta a királyt, hogy ahol Rudnay van, ott semmi baj sem történhet, sőt akárhányszor védelmébe vette ellenségeinek áskálódásai ellenében is.²⁸ Akármiről is tárgyálnak a zsinaton vagy bármit is határoznak ott el — mondotta Lorenz — Rudnay személye garancia arra, hogy a királyi jogokban csorba nem esik.²⁹

A jozefinizmus rendszerét tehát nem féltette Lorenz a Rudnay által vezetendő zsinattól, elvi szempontból meg úgyszólván teljesen a zsinatok mellett foglalt állást, amennyiben ezekben látta megtestesítve és valóra váltva a püspököknek Rómától független egyházi hatalmát.³⁰ Így Lorenz

²⁷ Lorenz 1801—1808., majd hat évi megszakítás után 1814—1828-ig volt az államtanácsnak tagja. Elsőnek ő véleményezte mindig az egyházi és közoktatásügyi vonatkozású ügyeket, de I. Feren nagyon gyakran privatim is kikérte a tanácsát. A királyra való nagy befolyása miatt tréfásan csak osztrák pápának nevezték, aki a római pápáról lehetőleg sohasem akart hallani. Bővebbet I. Dr. Ignaz Beidtel—Alfons Huber: *Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung 1740—1780*. II. kötet, 253. l. és Dr. Karl Hock—Dr. Ignaz Bidermann: *Der österreichische Staatsrat, 1740—1848*. Wien 1879. 651. l.

²⁸ Nagyon dicséri „... die Standhaftigkeit und Freimütigkeit Rudnays, mit welcher derselbe sein bischöfliches Jurisdiktions — wie nicht minder zugleich auch das a. h. Schutzrecht Euer Majestät über die Minoriten Ordens-Konvente in der Wallachei gegen die Anmassungen des vormaligen päpstlichen Nuntius Severoli, dieselben aus ihrem Eigenthum zu verdrängen und selber den dortigen Propagandisten und Hofbauerischen Ordensbrüdern, als Vorläufer und freres und Compagnons der Jesuiten zuzuwenden, zu behaupten wußte. „St. A. K. A. 261, 1819, Rudnay kinevezése előtt, júl. 28-án. Erdemes itt mindjárt megjegyezni, hogy Rudnay azért teljességgel bírta Severoli bizalmát is, annyira, hogy egy jelentésében azt írja róla: „... Il prelato é un pastore omnibus numeris absolutus,“ minden képessége megvan, ami egy főpásztornak kell s emellett hűségesen ragaszkodik szent Péter székéhez. Meszlényi: i. m. 228. l.

²⁹ Régi működésére gondolt Lorenz, amelyet mint a helytartótanács tagja, majd mint az udvari kancellária előadója fejtett ki. „Ich kann nicht umhin — írja ugyancsak Lorenz egy másik alkalommal — ihm das schuldigste Zeugnis zu geben, daß weder seine zweien Vorfahrer Kosos und Kurbélyi, und noch weniger sein Nachfolger, Alagovich so geläuterte und offene Grundsätze in Absicht auf die königl. Rechte circa sacra, wie er in jedem vorkommenden Falle... geäußert haben.“ St. A. K. A. 261, 1819.

³⁰ A jó cél elérésére Lorenz szerint ez az egyetlen helyes út — a zsinat —, amelyet a VIII századig a legnagyobb eredménnyel jártak is. „Aber nachher kam

mindenben megegyezett Rudnayval, örömmel pártolta a zsinat megtartásának a gondolatát és ezzel a többi államtanácsosnak és a királynak a hozzájárulását is megszerezte.³¹

Egészen Rudnay felterjesztése szerint azonban mégsem történt a döntés. Az államtanácsosok többsége ugyanis még mindig bizalmatlan volt a magyar nemzeti zsinat gondolatával szemben s ezért kapóra jött a kancelláriának a javaslata, mely szerint a királyi jogokhoz circa sacra tartozik, hogy az uralkodó résztvehet az egyházi zsinatokon. Mivel azonban ez a valóságban már évszázadok óta nem fordult elő, azért küldjön ki Ófelsége egy királyi biztost, aki részvegyen a tárgyalásokon, azokat ellenőrizze és szükség esetén vétőjával a zsinati atyákat arra kötelezze, hogy a kormány szándéka szerint tárgyalják az egyes ügyeket és főleg eszerint fogalmazzák meg az egyes határozatokat is.

Lorenz nem tagadta, hogy a királynak természetesen jogában állt ezt megtennie, az adott esetben azonban mégis úgy gondolta, nem szükséges és nem helyénvaló ennek a jognak az érvényesítése. Meg lehet ugyan kérdezni a kancelláriát, hogy újabb időkben szokásos volt-e a királyi biztos kiküldetése a zsinatokra, ő azonban előre megnyugtatta az uralkodót, hogy akár lesz ott királyi biztos, akár egyedül Rudnay vezetése mellett tárgyalnak majd a zsinati atyák, Ófelségét mint *sacrorum canonum tutorem et ecclesiasticae disciplinae defensorem et protectorem* fogják mindig tisztelni s mindenkor szem előtt tartják Jézusnak a mondatát: Adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami Istené, s a rájuk bízott híveket is erre fogják mindig buzdítani. Minthogy a többi államtanácsos is azon a véleményen volt, hogy a kancelláriától felvilágosítást kellene kérni az utolsó idők szokására vonatkozólag, királyi leirat megkérdezte a kancellária véleményét, vajjon „non exstent vestigia aliqua commissariorum, qui a parte regis apostolici synodis illis interfuisent.”³²

Koháry herceg, az udvari kancellár nem válaszolt rögtön, hanem Rudnaynál érdeklődött, hogy azokon a zsinatokon, amelyeket a király-

Isidor und später im 12. Jahrhundert Gratianus, welche die Provinzial — oder Nationalsynoden dem Interesse der Kurie, in deren Sold beide standen und schrieben, minder entsprechend fanden, und daher die Wirksamkeit dieser Synoden bloß auf das Ermahnen und Korrigieren des ausgearteten Klerus beschränkten und ihnen ohne Vorwissen und Erlaubnis des römischen Stuhles das Recht neue Disziplargesetze zu machen nie zugestehen wollten.“ St. A. St. R. 7987, 1819.

³¹ 1829. júl. 10-én jelent meg a királyi elhatározás. U. o.

³² Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 12 és St. R. 6224, 1820.

hoz intézett felterjesztésében megemlített, vettek-e részt királyi biztosok vagy sem.

Rudnay mint mindig, most is gyorsan és alaposan intézkedett. Legelőször is két szakvéleményt készített, amelyek kimerítően igazolták, hogy soha senki a király képviselőjében nem vett részt a zsinaton ellenőrzés céljából, bár akárhányszor olyan dolgokról is döntöttek, amik már a felségjogokhoz tartoztak s így a királyi ember jelenléte méltányos lett volna.³³

Rudnay, hogy minél biztosabban célt érjen s a kormányhatóságok tervét el ne gáncsolhassák, közvetlenül a királyhoz fordult először, aug. 8-án s csak egy hét múlva, 16-án válaszolt Koháry kancellár kérdésére.

A primás felterjesztésében mély bizalmát fejezi ki az uralkodónak atyai jószágáért és gondoskodásáért. Mivel azonban „nihil tam sanctum est, quod sinistris hominum judiciis non pateat“, kéri Őfelségét, hogy előadhassa véleményét: Mindazoknak a zsinatoknak az aktáit, amelyeket előzőleg felterjesztésében említett, gondosan átvizsgálta — írja Rudnay — s arra az eredményre jutott, hogy mióta a magyar katolikus egyház áll, a leghalványabb nyom sem található arra nézve, hogy valamikor valamelyik zsinaton királyi biztos jelent volna meg.³⁴ Protestánsok gyűléseinek előfordult ugyan ez, de katolikusoknál soha. A dolgok ily állása után, ha most, nyolc évszázad állandó szokásával szemben, egyszerre biztos jelennék meg, a lehető legkellemetlenebb hatást keltené. A zsinat tagjait őszinte fájdalommal és bánattal töltené el, mert azt gondolnák, hogy Őfelsége nem bízik meg jószándékukban és hűségükben. A másvalásúak és a vallás ellenségei viszont diadalmas érzéssel fogadnák ezt az intézkedést, mert alkalmat adna annak a téves rosszhiszemű állításnak a terjesztésére, hogy minden vallás csupán az államhatalom találmánya a népek leigázására és fékentartására. Magától értetődik, hogy ezáltal még szélesebb körökben elterjedne az a balhit, hogy a vallás csak egyik

³³ Mindkét vélemény megvan még az esztergomi levéltárban, Fasc. 70, Nr. 8 és 9. Hogy kik a szerzői az iratoknak, azt teljes homály fedi. Az egyik az, „Animadversiones contra commissarii regii synodo nationali praesentiam“ valószínűleg Bélik Józseftől származhat, aki akkor általános helynöke volt a primásnak, később 1823-tól szepesi püspök s aki az esztergomi érseki szék jogaira vonatkozólag a kalocsai-val szemben szintén készített egy történelmi forrásokon nyugvó szakvéleményt.

³⁴ „In harum omnium actis, diligenter discussis, tantum abest ut vel levissimum commissarii aliquando praesentem appareat vestigium, ut potius fidenter asseverare et ad testimonium omnium, qui rerum Hungaricarum notitia pollent, tuto provocare possim, inde ab ecclesiae Hungaricae origine nullam unquam synodum catholicam cum interventu commissarii regii esse celebratam.“ Arch. Prm. Fasc. 70. Nr. 11.

megnyilvánulása az államhatalomnak. A primás még más hátrányos körülményre is rámutat, amely a zsinattal kapcsolatban a királyi biztos megjelenése miatt támadna. A papság körében előforduló bajok tárgyalásánál ugyanis a zsinati atyák nem mernének olyan nyílt, őszinte és energikus hangot használni egy laikus előtt s így a gyökeres, alapos javítást esetleg meggátolná éppen a királyi biztosnak a zsinaton való jelenléte. Mindezeket megfontolva kéri Rudnay a királyt, tekintsen el a biztos kiküldetésétől, bizzék magyar papsága hűségében és tegye lehetővé a teljes siker elérését.

A primás azonban nemcsak a királyt akarta megnyerni. Tudta nagyon jól, milyen nagy befolyással bírtak az udvar emberei, különösen éppen I. Ferenc mellett. Bizonyára önekik szól az a Rudnaytól kissé szokatlan és erőshangú bizonyítgatás és ígéret, hogy az államnak és a polgári rendnek semmiféle kára sem származik a zsinatból, hiszen minden egyes határozat Öfelsége elé lesz terjesztve a kihirdetés előtt, úgy hogy nem kell egyáltalán attól félni „ut Gregorii 7-i et Innocentii 4-i obscurorum saeculorum exempla unquam reviviscant in historia.” Rudnaytól, aki Severolí és Leardi nunciusok szerint oly nagyon buzgó és serény főpásztor volt s aki más megállapítás szerint egy új, római stílust kezdett ismét a jozefinizmus korában meghonosítani,³⁵ nagyon erősnek hat ez a kifejezés. Úgy látszik azonban, minden egyéni kiválósága és buzgósága ellenére is sok megmaradt benne egyházpolitikai tekintetben a régebbi működési idejéből, mikor, Lorenz szerint, éppen ő hirdette a legtisztább jozefinista tanokat. Bizonyára számítás is volt ezekben a szavakban: így akarta megnyerni az udvari körök osztatlan bizalmát magával és a zsinattal szemben.

Befejezésül még egyszer kéri Rudnay az uralkodót, hogy mivel ő „doch beständig allen Eifer für die Aufrechterhaltung der allerhöchsten Rechte an den Tag gelegt“, ne sújtsa őt a bizalmatlanságnak ily feltűnő jelével.

A célratörő, határozott akaratú primás azonban nem elégedett meg ezzel a király elé terjesztett emlékirattal, hanem minden más eszközt is megragadott a maga álláspontjának győzelemreviteléért. Mivel Lorenznek egyházi ügyekben való nagy befolyását ő is jól ismerte, hozzá for-

³⁵ Geist János, nyugdíjas pap 1821. okt. 26-án Leardihoz intézett levele: „...érseki és primási székében mégcsak másfél éve ül s máris mindenütt... lehet hallani: vele egészen új, római stílus honosodt meg, amit pedig a jelen idők ú. n. felvilágosult századában senkisémet mert remélni.” Meszlényi: i. m. 230. l.

dult és őt igyekezett a maga számára megnyerni.³⁶ Jelezte neki, hogy a király a biztos megjelenése ügyében kérte a kancellária véleményét; hogy ez a nyilvános széken „quam nobis protestantes haud dubie suggerent, quamve omnes boni catholici deplorabunt” elő ne fordulhasson, kéri Lorenzet, járjon közben Ófelségénél. Lorenz, mint majd látni fogjuk, eleget is tett kérésének.

Miután így a királynál és legfőbb tanácsosánál mindent megtett az ügy sikere érdekében, ekkor válaszolt csak a primás Koháry kancellárnak kérdésére.³⁷ Úgy látszik, Rudnay nagyon biztos volt már a dolgában vagy tán úgysem bízott nagyon Koháry segítségével, azért csak a királyhoz küldött felterjesztés másolatát juttatta el a kancellárhoz azzal a megjegyzéssel, hogy a királynak már részletesen megvilágította az egész ügyet és így csak kéri a kancellárt, hogy szintén pártfogolja ura előtt a kérését.

Koháryt mélyen sértette a primás eljárása s a királyhoz intézett emlékirata. Méltatlankodva jegyzi meg,³⁸ hogy ő egyáltalában nem a protestáns gyülekezetek analógiájára akart a nemzeti zsinatra is legátust küldetni, — mint ahogy Rudnay mondotta, — minthogy ő nagyon is jól tudja, milyen nagy különbség ez utóbbi és a protestáns gyűlések között. Őt csupán az a meggyőződés vezette, hogy a király jogköréhez tartoznak a iura circa sacra is, amelyek az advocatio ecclesiasticat, az egyház védelmét és az inspectio saecularist foglalják magukban. A kancelláriát tehát egyedül ennek a jognak a biztosítása vezette véleményében. Vitába száll azonban Koháry Rudnaynak történelmi bizonyítékaival is, amennyiben szerinte egyáltalán nem olyan hallatlan eset, hogy katolikus zsinaton a király megbízottja megjelenjen, sőt két praecedens is van rá. Az egyik az 1733-i zsinat, amikor Esterházy primás nem emelt kifogást egy megbízott megjelenése ellen, csak azt kötötte ki, hogy a klérus teljes tárgyalási szabadságát ez semmiben se korlátozza. A másik eset 1786-ban volt, amikor szintén elhatározták, hogy a zsinaton egy királyi biztos vesz majd részt. Azt azonban a tények alapján a kancellár is kénytelen beismerni, hogy mindkettő csak elméletben cáfolja Rudnay állítását, csupán éppen elhatározták, hogy királyi kiküldött fog majd megjelenni, valójában azonban ez nem történt meg egyik alkalommal sem, mert 1733-ban a háborús

³⁶ A Lorenzhez intézett levél egy nappal a királyhoz küldött felterjesztés utánról van keltezve, 1820 aug. 9-ről. Arch. Prim. Fasc. Nr. 11.

³⁷ U. o. Fasc. Nr. 12. Rudnay válasza 1820 aug. 16-án.

³⁸ St. A., St. R. 6224, 1820.

viszonyok miatt nem tarthatták meg a tervbevett zsinatot, 1786-ban pedig II. József nem engedélyezte a megtartását. A mellette és ellene szóló érvek mérlegelése után azonban és tekintettel arra, hogy a főpapság hűsége és ragaszkodása az uralkodója iránt nem érdemli meg, hogy első ízben a magyar történelemben királyi biztost küldjenek a nemzeti zsinatra, a kancellária is pártfogolja a primás kérését, miután még egyszer leszögezte, hogy a királynak joga van az ellenőrzéshez és ezt a zsinati határozatok átnézése és jóváhagyása által úgyis gyakorolni fogja.

A kancellária kedvező állásfoglalása mellett segítségére volt még a primásnak egy pesti jogtudósnak, Kovachich József Miklósnak a tanulmánya, amelyet a kormányhatóságokhoz nyújtott be ebben az ügyben.³⁰

Három kérdést vet fel és tárgyal Kovachich emlékiratában: Milyen jogokkal rendelkezik a magyar apostoli király a katolikus zsinatokkal kapcsolatban, küldhet-e ezekre megbízottat és vajjon szokás-e ez egyáltalán?

Az elsőre vonatkozólag megállapítja, hogy a királynak joga van a zsinaton megjelenni, annál is inkább, mivel még az egyetemes zsinatokon is vettek részt uralkodók s a magyar király *patronus et defensor ecclesiae*, hozzá még apostoli király is, úgy hogy több joga van, mint egy katolikus vagy legkeresztényibb királynak. A zsinatokon azonban csak Szent László vett ténylegesen részt a királyok között, később egyetlen egy sem, de természetesen megmaradt a joguk, hogy helyettük küldjenek oda. Kovachich szerint nemcsak a *jus supremae inspectionis*ból következik ez, hanem ismeretes erre vonatkozólag egy külön magyar törvény is, az 1791. 26. t.-c., amely negyedik bekezdésében azt mondja: „*Regium hominem sine religionis discrimine non quidem pro directione aut praesidio, sed solum pro inspectione ad synodos unius vel alterius confessionis admittere teneantur.*” Ezt a jogot azonban a király ne gyakorolja a jelen esetben, hisz az egész magyar történelemben egyetlen egyszer sem került erre még sor. Különben — mondja Kovachich — a primás mint *summus et secretarius cancellarius regius* és *spiritualis Majestatis Regiae personalis praesentia* úgyis *homo regius*nak tekinthető már. Meg nem is hehetne erre a megbízatásra egykönnyen alkalmas személyt találni. Laikus férfi jelenléte zavarólag hat a papság gyülekezetében, a primásnál magasabb rangú egyházi személy pedig nincs Magyarországon, külföldi meg nem ismeri a magyar törvényeket és szokásokat s bizalmatlansággal

³⁰ U. o. 6387, 1820 és Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 10. A szerző, Kovachich „*Doctor der Philosophie, mehrerer Gespannschaften Gerichtsbeysitzer und Adjunct der Bibliothek des National Museums*”.

fogadnák maguk közé a magyar főpapok. Summa summarum tehát azon a véleményen van Kovachich, hogy a király az adott esetben ne gyakorolja a jogát, ne küldjön ki megbízottat a nemzeti zsinatra.

Rudnay felterjesztése, a kancellária kedvező véleménye és Kovachich emlékirata jó hatással voltak az államtanácsra is és érvelésüket teljes egészében el is fogadták.⁴⁰ Annál könnyebben teheték ezt, mivel elvileg ezek a megnyilatkozások mind elismerték és sértetlenül hagyták a királynak az egyházzal kapcsolatos jogait, a sokat emlegetett jura circa sacrat, csak a történelmi példák és más körülmények alapján kérték, hogy ebben az esetben tekintsen el a király e jogának a gyakorlásától.

Lorenz, Schwitzen és Mikos, az államtanácsi B. osztályának három tagja tehát pártolta a primás kérését, a negyedik, Br. Stifft azonban külön véleménnyel lépett föl. Ő ugyanis egy lépéssel tovább ment az akkori általános jozefinista felfogásnál. Felesleges öszerinte itt arról beszélni, hogy van-e joga az uralkodónak a zsinatot ellenőrizni vagy nincs; nem ezen fordul meg a kérdés, mert a királynak nemcsak egyszerűen joga, hanem egyúttal kötelessége is, hogy a zsinatokon résztvegyen, a tárgyalások menetét és rendjét biztosítsa és ügyeljen, hogy semmi a polgári rendre káros dolog ott ne történjék. Erre Stifft szerint annál inkább szükség van, mert a történelem eléggé tanúskodik, milyen sok bajt okoztak már a zsinatok. A zsinat tekintélyét az ő véleménye szerint ez egyáltalán nem csökkentené, sőt, ezáltal még csak nyerne jeletőségében. Arra a megjegyzésre pedig, hogy a zsinati atyák szégyelnék egy királyi megbízott előtt nyíltan tárgyalni a papság hibáit, csak azt feleli, hogy erre nincs semmiféle okuk, hiszen olyan általánosak azok a bajok, hogy minden ember előtt úgyis eléggé ismeretesek. S hogy a határozatokat majd a király hagyja jóvá, az Stifft szerint még egyáltalán nem elegendő, mert nemcsak az játszik szerepet, hogy mit határoztak, hanem az is, hogy hogyan jött létre az a határozat. Mindezen érvek mérlegelése után Stifft azt akarta, hogy a zsinaton okvetlenül jelenjen meg egy királyi kiküldött, aki a tárgyalásokat ellenőrizze. Azonban, bármennyire hitt is Stifft a maga álláspontjának a helyességében és akármilyen hévvel képviselte is azt, társait mégsem tudta meggyőzni, azok továbbra is megmaradtak eredeti felfogásuk mellett.

A király a többség véleményéhez csatlakozott és 1820. okt. 24-én megjelent legfelsőbb kézirat megengedi, hogy a nemzeti zsinatot a király képviselőjének jelenléte nélkül tartsák meg; fenntartotta azonban mind-

⁴⁰ U. o. 6387, 1820.

járt a maga számára a jogot, hogy a zsinati határozatokat terjesszék majd eléje jóváhagyás végett.⁴¹

A legnagyobb nehézségek ezzel már le is voltak győzve. Megvolt tehát az engedély a zsinat megtartására, a zsinati atyák szabadon, maguk közt, a primás elnökletével tárgyalhattak, idegennek zavaró jelenléte nélkül. Ha azonban a zsinat így teljesen függetlenül is a bécsi kormányköröktől, az előkészületek folyamán még többször adódott alkalom számukra a beleszólásra, bár az mindig jóakarattal történt.

Így érvényesítették befolyásukat a tárgyalandó pontok meghatározásánál. Rudnay mindjárt első felterjesztésében öt ügyet talált olyan fontosnak, hogy velük a zsinaton foglalkozzanak, általánosan ismert bajokat, amelyek állandóan előfordultak egyháziak és világiak panaszai között. Ezek voltak: A valláserkölcsei élet általános emelése és a fegyelem és rend helyreállítása a papságnál és a tanuló ifjúság körében, 2. a teológiai főiskolák tanításának és tankönyveinek szabályozása, 3. a teológiai tanárok vitáinak a megszüntetése, 4. a szerzetesi szabályok korszerű módosítása és 5. a Szentírásnak javított új kiadása.

Ezeknek a kérdéseknek a megoldását mindenki szükségesnek látta; a kormánykörök jóvá is hagyták. Csak a kancelláriának volt itt is észrevétele: ezeket a pontokat még másokkal akarta megtoldatni.⁴² Lorenz azonban itt megint teljesen fedezte Rudnayt. Úgy gondolta, hogy Rudnay nagyon jól ismeri a magyar viszonyokat, éles tekintetével jól látja, hol van szükség valami reformra, felesleges tehát teljesen az őáltala felvetett kérdésekhez még újakat fűzni. Annál is inkább óvatosnak kell lenni — írja Lorenz — nehogy olyan tárgyak kerüljenek véletlenül szőnyegre, amelyeknél szükséges lesz Rómával is érintkezésbe lépni, amit Rudnay láthatóan mindenáron — és nagyobb bölcsen — el óhajtott kerülni.

Bedekovich azonban, az államtanácsnak egyik befolyásos tagja, mégis úgy gondolta, ha már egyszer lesz zsinat, hát minden számításba jöhető dolgot le kell ott tárgyalni és el kell rendezni, hogy így egész munkát végezzenek. Ez egyszer ő győzött Lorenzzel szemben s el is határozták és tudatták Rudnayval, hogy a már ismert öt tárgyalási pont mellett foglalkozzon még a zsinat három másikkal is, nevezetesen az előrölt szerzetesrendeknél alapítványozott misék összevonásával, a szentszéki bíróságok korszerű újjászervezésével, és a bécsi felsőbb papi továbbképző intézet anyagi megalapozásával. Rudnay, midőn tudatták vele ezeket az újabb

⁴¹ U. o. 7987, 1819.

⁴² U. a.

tárgyalási pontokat, örömeinek adott kifejezést,⁴³ hogy a király annyira szíven viseli a magyar egyház ügyét és személyesen törődik vele, hogy minden bajt megszüntessenek. Nemcsak örömmel tűzi ezeket a zsinat programjába, hanem kéri is a királyt, ha ezeken kívül esetleg még valamit szükségesnek találna, tudassa vele, s ő és a püspökök kötelességüknek fogják tartani, hogy Őfelsége várakozásának a legteljesebb mértékben megfeleljenek.⁴⁴

A kormány befolyása feltétlenül jószándékot árult el, de annyiban mégis kellemetlen volt ez a beavatkozás, hogy a misék redukcióját is felvétette a tárgysorozatba, pedig erre vonatkozólag a zsinat nem volt illetékes, itt csak Róma jóváhagyásával intézkedhettek a püspökök.

A zsinat időpontját illetőleg üdvösen hatott Bécs állásfoglalása. Rudnay buzgalmában minél előbb meg akarta a zsinatot tartani. Látta a bajokat és lelkiismeretében kötelezve érezte magát, hogy gyorsan cselekedjék. Ezért a kinevezése utáni évben, 1820-ban már össze akarta hívni zsinatra a magyar főpapságot.⁴⁵

Erről a tervéről azonban hamarosan le kellett tennie, mert belátta, hogy sokkal több tárgyalásra van szükség a bécsi udvarral, semhogy ilyen hamar meg lehessen azt tartani.⁴⁶ Azonkívül ő maga kívánta éppen, hogy a nagy zsinat előtt minden egyes megyés főpásztor tartson egyházmegyéjében előkészítő zsinatot, ahol az alsópapság képviselői is résztvesznek, mert így minden püspöknek tiszta képe lehetett a való helyzetről és a szükséges reformokról s a nemzeti zsinaton már kialakult tervvel jelenhetett meg. Ezek az előkészítő tanácskozások is időt követeltek. Rudnay a nehézségek láttára későbbi időpontra halasztotta a zsinatot; közben abban is reménykedett, hogy az üres püspöki székeket betölti esetleg a király s

⁴³ Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 13

⁴⁴ Érdekes, hogy Koháry herceg véleménye szerint a zsinatnak a protestánsoknak az egyház kebelébe való visszatéréséről is tárgyalnia kellett volna. A kedélyek most már sokkal nyugodtabbak — okoskodott a kancellár — mint a reformáció első éveiben s így alkalmas az idő egyesek megtérítése helyett az összes protestánsok megtérítésén munkálkodni. Lorenz azonban nem látta olyan kedvezőnek a helyzetet; ellenkezőleg úgy gondolta, hogy a hitetlenség és a vallási közömbösség következtében szó sem lehet róla, annál is kevésbé, mivel a kezdeti reformvallásból „religiöser und politischer Fanatismus und für Religion und Staaten verderblicher Freiheits Schwindel” lett. Koháry javaslatát O. Lt. A. Kanc. 61, 1820 aug. 18-ról. Lorenz véleménye St. A. K. A. 982, 1820.

⁴⁵ U. o. K. A. 267, 1820.

⁴⁶ Azt, hogy királyi megbízott nélkül tarthassák meg a zsinatot pl. csak 1820 okt. 24-én engedte meg az uralkodó. Még tovább tartott a tárgyalás a zsinati tárgyakra vonatkozólag; itt csupán 1821 márc. 25-én történt döntés.

így legalább teljes számban résztvehet a püspöki kar a nagy nemzeti zsinaton.⁴⁷ A legkésőbbi terminusnak azonban 1822. május havát gondolta.

Mint mindenbe, a kormányhatóságok ebbe is beleszóltak. A legteljesebb jóakarat vezette Lorenzet, amennyiben úgy vélte, hogy a Rudnay terve még 1822. májusában sem nagyon vihető keresztül s akkor még nem lehet zsinatot megtartani az új püspökökkel együtt.⁴⁸ Mert ha a király az új egyházföket azonnal ki is nevezné, a római jóváhagyás elintézése legalább 1822. januárjáig elhúzódhatik, a püspökök felszentelése, az egyházmegye elfoglalása szintén időt igényel; meg főleg szükség van arra — állapítja meg Lorenz, — hogy minden egyházmegye főpásztora jól megismerje a viszonyokat, nehézségeket, bajokat a megyéjében, ezeknek okait és a mostani állapotok lassú kiérlelődését. Erre okvetlenül szükség van, hogy a zsinat komoly eredményt és erkölcsi megújíhadást hozzon.

A Lorentzól javasolt időpont, 1823., Rudnay számára túl későnek tűnt fel, addig nem akart ő sehogysem várni. Az események azonban mégis csak Lorenzet igazolták, amennyiben 1822. májusában tényleg még szó sem lehetett zsinat megtartásáról, hiszen Rudnay még ugyanabban az évben május 30-án fordult Kassa, Munkács és Körös püspökeihez, hogy amilyen gyorsan csak lehetséges, tartsák meg az egyházmegyei zsinatjukat és tudassák vele az eredményt Pozsonyba.⁴⁹

Hogy mennyire szíven feküdt a bécsi udvarnak a zsinat legteljesebb sikere és eredménye, mutatja az a körülmény is, hogy a kancelláriához királyi leirat érkezett, amelynek értelmében figyelmeztetni kell valamennyi püspököt „sie sollen vor der Synode die nötigen Vorkenntnisse haben, um nicht blindlings zu handeln, da sie für alle ihre bischöflichen Amtshandlungen selbst und allein Gott und ihrem König verantwortlich bleiben.“⁵⁰

A zsinat előtti tárgyalásokat nézve tehát nem mondhatjuk, hogy Bécs ellenséges álláspontot foglalt volna el a tervvel szemben. Nem lelkesedtek ugyan érte, mert ismerték a magyar papság mélyeséges ragaszkodását és hűségét Róma iránt és félték, hogy a királyi biztos jelenléte nélkül ilyen irányba fognak majd térni a tárgyalások (ami aztán tényleg be is igazolódott), de Loreznak feltétlen bizalma a primás iránt s kezeségvállalása, ezt az idegenkedést könnyen legyőzték.⁵¹ A zsinati határoza-

⁴⁷ Ebben az időben a kalocsai (1816—21), szepesi (1817—23), nagyváradi, veszprémi, győri és kassai egyházmegye főpásztor nélkül volt.

⁴⁸ St. A. K. A. 270, 1821. Rudnay nov. 21-i beadványának véleményezése.

⁴⁹ Arch. Prim. Fasc. 70, szám nélkül.

⁵⁰ St. A. K. A. 270, 1821. Jellemző, hogy csak Isten és a király előtt felelősek, a pápa nevét az irat nem említi.

tokra vonatkozó meghagyás, hogy azokat királyi jóváhagyásra be kell majd terjeszteni, nem mondható az államtanács állásfoglalásának Rudnayval és a zsinattal szemben, hisz maga a primás elejétől kezdve mint természetes dolgot hangsúlyozta ezt és első felterjesztésében biztosította már róla az uralkodót. A zsinat ellenőrzésének a gondolata királyi biztos kiküldetése által, ez az egyetlen mozzanat, ami tényleg nagy bizalmatlanság és alábecsülés lett volna a zsinattal szemben, nem a magyar ügyekkel kapcsolatban gyakran bizalmatlanul viselkedő államtanács javaslata volt, hanem Koháry herceg, a magyar kancellár vetette azt fel és hozott törvényelmi érveket is javaslata igazolására, míg az államtanács tagjai, az egyetlen Stifft kivételével, mind bizalmukról biztosították a zsinatot s szívesen lemondottak az ellenőrzésnek ilyen módjáról.

Nyugodtan le lehet szegezni: Rudnay személye játszotta a döntő szerepet Bécs állásfoglalásánál. Mindenki úgy ismerte őt a császárvárosban még régebbi működési éveiből, mint a királyi jogoknak bátor, rettenthetetlen védőjét, aki püspök korában még a nunciussal szemben is megvédte a maga főpásztori jogait. Benne látták megtestesítve a jozefinista papnak azt az akkoriban nem egészen ritka típusát, amely egyéni buzgósága, jóakarata, tisztasága mellett egyházpolitikai szempontból teljesen osztotta a jozefinista eszméket. Ezt a férfiút látták Lorenz szemével valamennyien Rudnayban, ezért várták tőle, hogy erélyével tényleg megállítja a rossz eszmék előhaladását s egészséges reformot hoz, anélkül, hogy a fennálló helyzeten, az államnak az egyházi életre gyakorolt befolyásán bármit is változtatni akarna. Mikor később aztán látniok kellett, hogy tévedtek Rudnaynak a megítélésében, hogy ő már egészen más véleményű és beállítottságú ember, hogy a jozefinista szólamok és külsőségek elismerése mellett is bensőleg már erősen Rómához közeledett és az rányomta bélyegét a zsinat munkájára is, akkor egyszerre kegyvesztett lett az azelőtt oly nagyon dicsért és magasztalt primás. Vele együtt elbukott a zsinat ügye is, mert a reformot a jozefinisztikus hagyomány áttörésével akarta elérni. Eleinte tehát támogatták a zsinatot, mert nem láttak benne semmi veszélyt és az állam szempontjából is csak jót vártak tőle, később azonban ellene fordultak, amikor észrevették, hogy negyven év szolgálai alkalmazkodása után új hangot mer megütni.

⁵¹ Lorenz bizalmát annyira bírta még Rudnay, hogy ez megvédte őt ellenfeleivel szemben is, akik pedig épp a zsinat miatt támadták a primást, mert rossz néven vették tőle, hogy bölcsebb és tevékenyebb akar lenni, mint sok elődje a primási székhelyen, akik a Szentszék tudta és beleegyezése nélkül sohasem tartottak volna zsinatot. St. A. K. A. 267, 1820.

A nemzeti zsinat 1822. szept. 8-án ünnepélyes Veni Sancte-vel kezdődött, de már előző nap összegyűltek a primási palotában a résztvevők tanácskozásra és megválasztották az egyes bizottságokat, megállapították az ülések rendjét és többek között a königsbergi egyetem rágalmozó röpíratát visszautasították.⁵² Öt héten keresztül folyt ezután a munka, megtárgyalták azokat a kérdéseket, amelyeket a megelőző egyházmegyei zsinatokon már eléggé megvitattak s eredményüket határozatokba öntötték, hogy ezekkel a magyar egyház számára a fejlődés útját, egy jobb és szebb jövőt biztosítsanak. Ők mindenesetre megtették azt, amit csak tehettek és tenniük kellett, mert egy szívvel-lélekkel s egyetértéssel dolgoztak a közös ügy érdekében.⁵³

A zsinati atyák megtették a magukét. Az egyház minden igaz hívőjét őszinte öröm töltötte el, a vallási élet nagy reneszánszát várták, újabb, élénkebb vérkeringést reméltek a magyar egyházi, vallási életben. A sok remény azonban beteljesületlenül maradt, a szép tervek dugába dőltek. A zsinathoz fűzött ragyogó bizakodások nem valósulhattak meg, az egész nagy zsinat a maga sok-sok munkájával, gondjával, fáradozásával, elszánt erős akarásával, semmi kézzelfogható eredményt sem tudott felmutatni, egyszerűen azért, mert sem a bécsi udvar, sem a Szentszék nem hagyta jóvá a zsinati határozatokat.

⁵² A zsinat eléggé részletes leírását Meszlényi közli idézett művében a 257—262 l. Az egyes nyilvános gyűlésekről, az ott elhangzott beszédekről a *Nachrichten und Betrachtungen über die ungarische Nationalsynode vom Jahre 1822.* Sulzbach, 1824. értesít bőségesen.

⁵³ Akik nem értettek egyet a zsinattal, azok, mint Br. Szepesy Ignác és Makay János erdélyi ill. beszercebányai püspökök, nem is jelentek meg azon, csak helyettesekkel képviseltették magukat. Rudnay és Klöbusiczky Péter kalocsai érsek között is támadt kis ellentét, mert ez utóbbi érseki jogaival ellentétben állónak gondolta, hogy a primás őt egyszerűen meghívja a zsintra, úgy, mint suffraganeusait. A legelső összejövetelen azonban Rudnay biztosította a kalocsai érseket, hogy minden jogát és privilégiumát teljes tiszteletben tartja, mire aztán minden ellentét el is simult közöttük és tökéletes egyetértéssel dolgoztak a nagy művön. Az egykorú krónikás különben erre vonatkozóan azt írja: „...e nagy Gyülekezet a szeretet, békeesség és szelidség lelke által vezetettvén, minden munkálkodását, végzéseit arra intézte volt: hogy a hazai ifjúság az Úr félelmében neveltesék; a megélemedett Hívek az ősi istenességre, erkölcsösségre visszaédesgettesenek az Egyházi s Szerzetes Rend tudomány és feddhetetlen élet által az Evangéliom szolgálatyára méltóvá tettesék erre való nézve bátran elmondhatni, hogy azt nagy Elülülője mind Istenünkre, mind Nemzetünkre, mind Apostoli Fejedelmünkre nézve 1822-dik eszt. October 16-dikán dűcsőségesen fejezte légyen be.” *Egyházi Értesítések és Tudósítások, 1823, 173 l.*

Miért történt ez így? — merül fel a kérdés; miért nem hagyták jóvá a határozatokat? kérdezték már a kortársak. Ha a királynak annyira szívében feküdt az erkölcsi megújulás, ha a kormányhatóságok mind egyetértettek vele, ha a zsinat előtt olyan szorgosan gondoskodtak, hogy minél alaposabban és minél eredményesebben foglalkozhassanak a főpapok a bajokkal és azok ellenszereivel, miért kellett ilyen előzmények után a magyar egyház legkiválóbbjainak ötheti munkáját ezzel egészen tönkretenni?

Az egykorúak nem kapták meg a feltoluló kérdésekre a választ. Eleinte csak a bürokratikus rendszer rovására írták talán, hogy a zsinati döntéseket még nem közölték ünnepélyes formában a nagy nyilvánossággal. Az évek azonban múltak, egyik a másik után s múlásukkal egyre kevesebb lett az emberekben a remény. Bízta azonban még sokáig és nem felejtették el egyhamar a zsinatot; mutatja ezt az a körülmény is, hogy még 1833-ban, tehát 11 év elmúlásával is hallatszottak hangok és megnyilvánult valami halvány remény, hogy talán mégis jóvá fogják egyszer hagyni a határozatokat.⁵⁴ Utána azonban lassan megfeledkeztek róla, a résztvevő szereplők lassanként elhunytak, s a zsinatról azóta is csak éppen hogy megemlékeztek könyveink a legutóbbi időkig: 1822-ben Pozsonyban Rudnay primás elnöklete alatt a magyar egyházi vezetők nemzeti zsinatot tartottak, amelynek határozatait azonban nem hagyták jóvá.

A zsinat döntéseit Bécs nem akarta elfogadni és kihirdettetni.

Három példányban készültek el a határozatok; egyet Rómába küldött a primás (a placetum regium miatt persze soha nem jutott el a rendeltetési helyére), a másik Bécs számára készült, a harmadikat pedig megtartotta magának.

A királynak szánt példányt rögtön a zsinat befejezése után elküldötte Rudnay Bécsbe, kísérő irattal,^{54a} amelyben felsorolja mindazokat a határozatokat, (összesen 33-at), amikre vonatkozólag a zsinat egymagában nem tartotta magát illetékesnek a döntésre, azért kéri a király jóváhagyó hozzájárulását.⁵⁵

⁵⁴ Egyházi és Vallási Tár, IV. füzet 1833, 174 l.

^{54a} Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 189. 1822 okt. 30-án küldte el.

⁵⁵ Ezek között a határozatok között vannak az Augustineumra vonatkozó döntés, a szerzetesek szabályainak a megváltoztatása, az alapítványozott misék csökkentése, a jezsuiták magyarországi letelepedése és több döntés még az ifjúság nevelését, a szemináriumok tanrendjét, és a szentszéki bíróságok ügyét illetőleg. Érdekes, hogy míg a király jóváhagyását 33 határozathoz tartotta a zsinat szükségesnek, addig a pápát csupán négyhez kérte mind a négy a szerzetesek szabályainak a módosítással foglalkozik. U. o. Nr. 190.

Rudnay az írásbeli közléssel és kéréssel azonban még korántsem elégedett meg, hanem szóbelileg is kérte a királyt, hogy mivel a határozatok a régebbi zsinatokhoz képest jelentéktelenek és a királyi jogokat a legcsekélyebb mértékben sem sértik, apostoli királyi jogánál fogva hagyja azokat jóvá, anélkül, hogy az államtanácsnak adná ki véleményezés végett. „A Sua Majestate Ssma nomine totius ecclesiae Hungaricae de genui postulavi — írja később Revitzky kancellárnak — atque etiam impetravi, ne quae Spiritus Sanctus dictaverit saecularium dicasteriorum discussioni subjiciantur.”⁵⁶ A zsinati atyák teljesen egyhangúan hozták meg a határozatokat, bízzék meg a király bennük, s ne engedje azokat az államtanács véleményezésén átmenni, mert ott annyit fognak majd törölni és javítani, hogy a zsinat végül is egészen nevetségessé válik. Különösen a vallás ellenségei fognak felette gúnyolódni, ha látják, hogy a zsinati határozatok alapos javításra szorultak.

Rudnay azonban ezúttal hiába kért és könyörgött, a királyi jóváhagyás csak késett. Türelmetlenségében néhány hónap múlva újra megjelent Bécsben, hosszab időt töltött ott⁵⁷ és bizonyos, hogy minden eszéköt megragadott a kedvező döntés elérésére. A királynál azonban nem talált meghallgatásra. Ferenc kikérte ez alkalommal is tanácsosai véleményét, bármennyire szerette volna Rudnay ennek az ellenkezőjét kikönyörögni tőle. Rudnay sejtése valóra vált: tényleg találtak a határozatokon javítani meg kivetni valókat s mindehhez hozzájárult még az a kedvezőtlen körülmény, hogy megtudták, hogy Rudnay teljesen ki akarta kapcsolni őket és az ő megkerülésükkel egyedül a királlyal akarta az egész zsinat ügyét elintézni, ami már eleve Rudnay és a zsinat ellen hangolta őket.⁵⁸

Legelőször azonban a király — talán éppen Rudnay kérésének hatása alatt — nem az államtanács laikus tagjainak, hanem kedvelt udvari papjának, Frint Jakabnak adta ki a zsinati határozatokat, hogy mondjon róluk véleményt.

⁵⁶ O. L. Acta Praes. 715, 1831.

⁵⁷ Pedrelli passzionista atyának, aki résztvett mint megfigyelő a zsinaton és utána Rómában jelentést tett róla, Bécsből írt Rudnay egy levelet 1823 jan. 22-én, s ugyancsak innen írt egy barátjának, Pallas Ferenc prágai kanonoknak is febr. 6-án. Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 193 ill 194.

⁵⁸ Rudnay már előzőleg tett egyszer kísérletet, hogy kanonokjai kinevezésénél kikapcsolja a tanácsosokat és közvetlenül a királlyal érintkezhezzék. Lorenz véleménye alapján azonban a király akkor is elvetette ezt a javaslatot. St. A. K. A. 271 1821.

Frint három kérdéssel foglalkozik eléggé terjedelmes iratában.⁵⁹ Az első kettőt — vajjon a zsinati döntéseket a pápának is el kell-e küldeni jóváhagyás végett és ha igen, a királyi placetum előtt vagy után-e — csak röviden érintjük itt.

Frint az első kérdésre határozott igennel válaszolt, mert szerinte a zsinati határozatok csak akkor lesznek hatásosak és csak akkor szolgálják a valláserkölcsei reformot nagy súllyal és eredménnyel, ha az uralkodó jóváhagyása mellett a pápa is szentesíti azokat. A sokat szenvedett VII. Piusnak meg éppen nagy öröme fog szolgálni, ha látja „daß es doch ein ansehnliches Land gebe, wo die Bischöfe unter dem Schutze ihres Landesfürsten dem bösen Zeitgeist entgegen arbeiten.“ A határozatokat a királyi döntés előtt kell a Szentatyával közölni, hogy a kihirdetés előtt már ismerjék az ő véleményét. Mert ha csak akkor jutnának tudomására, mikor már nyilvánosan kihirdették a zsinati tanácskozások eredményét — „und das muß denn doch geschehen, wenn nicht die ganze Nationalsynode lächerlich werden soll“ — esetleg másképp itélné meg azokat és nyilatkozna róluk, ami mindenesetre kellemetlen volna.

Hogy a király részéről jóvá kell hagyni a határozatokat s épp ezért előtte át kell nézetni azokat, ahhoz Frint szerint természetesen szó sem férhet. Ő azonban úgy véli, hogy a zsinat számára méltóbb és megtisztelőbb, sőt önmagában véve is helyesebb volna, ha nem a rendes kormányhatóságok vizsgálnák felül, hanem egy külön erre a célra alakított, egyháziakból és világiakból álló bizottság. Az arány 2 : 1, vagy 3 : 2 lehetne s olyan személyekből állhatna, akik mind az egyháznak igaz fiai, mind a királynak is hűséges alattvalói, mindkettőnek a jogait ismerik és tiszteletben tartják. A határozatok hatékonysága megkívánja, hogy minél előbb hirdessék ki azokat az országban; ezért, a munka meggyorsítása céljából, nem kell minden egyes határozatot külön megvizsgálni, hiszen nagyon sok olyan is akad közöttük, amelyek tisztán egyházi jellegűek. Azonkívül a magyar főpapságnak is jól fog esni, ha nem veszik az egész munkáját a legszigorúbb bonckés alá. Ez az ő véleménye, — fejezi be Frint, — erre kéri az uralkodót, mert ezzel nemcsak az ügynek lehetne a legtöbbet használni és nemcsak a főpapságnak szerezne örömet, hanem nagy mértékben megszilárdítaná a király iránti tiszteletet és ragaszkodást is.

Frint véleményezése volt az első; ezzel megindult a mindenféle

⁵⁹ St. A. St. R. 5015, 1823. Márc. 18-ról keltezte.

ellenőrzésnek és vizsgálatnak hosszúra nyúló láncolata. A király ugyanis kedvelt udvari papjának meghallgatása után nem akart még dönteni, hanem kikérte az államtanács véleményét is.

Mint az egyházi ügyek előadója, ezúttal ismét Lorenz fejtette ki elsőnek álláspontját, amely Frintétől majdnem minden pontban különbözött.^{59a} A zsinati végzéseket összerinte is jó ugyan a Szentszékkal is közölni, de csak miután a király már jóváhagyta és az egész országban ünnepélyesen kihirdetett. A pápát tehát befejezett tények elé kell állítani, csupán közölni kell vele, hogy mi történt. A jóváhagyására úgy sincs szükség, mert ez csak dogmatikai döntéseknél fontos, s ilyen tárgy a zsinaton nem fordult elő. A püspökök maguk kérték ugyan négy pontra vonatkozólag a Szentatya jóváhagyását, de ez is csak azt mutatja Lorenz szerint, hogy a püspökök mennyire a régi balhiedelemben leledzenek még, mennyire nem ismerik igazi jogaikat és nem merik vallani a Szentírás szavait, hogy Spiritus Sanctus per episcopos regit ecclesiam, mert különben mind a négy dolgot püspöki joguknál, a iura nativa-nál fogva elintézhették volna.

Ez a pont, a pápai jóváhagyás kikérése, láthatólag nagyon bántotta Lorenzet. Ő úgy gondolta, hogy a zsinati atyák majd tanácskoznak, határozataikban a jozefinista egyházi rendelkezésekhez alkalmazkodnak, utána királyi jóváhagyással kihirdetik és ezzel készen is áll a nagy mű: Róma közbejötté nélkül megmutatták a jozefinista államegyház életképességét.⁶⁰ Lorenz terveit és elképzelését erősen keresztezte azonban, hogy maguk a püspökök szükségesnek tartották a pápai jóváhagyást és hogy döntésüket kifejezetten csak úgy hozták, hogy érvényessé az csak a Szentatya hozzájárulása által lesz.

Lorenzet annál kellemetlenebbül érintette ez, mert látnia kellett, hogy Rudnay, akiben ő olyan nagyon bízott a zsinat előtt, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, egyáltalában nem az a megbízható jozefinista egyházfő, akinek ő hitte. Ez a körülmény bizonyára közreműködött abban, hogy Lorenz az eddigi állásfoglalásával szemben ezentúl mindig Rudnay ellen fordul, s akiről azelőtt csak a legnagyobb dicséret hangján emlékezett meg, arról többé egy jó szót nem tud mondani, ellenkezőleg, sok hibát talál benne, legfőképpen azonban azt, hogy kancelláriai

^{59a} St. A. K. A. 297, 1823 és St. R. 5015, 1823. Lorenz előadása Frint beadványáról 1823 aug. 24-ről keltezve.

⁶⁰ Lorenz ezúttal is hű akart maradni önmagához és igazolni a nevet, amit kortársai adtak neki: österreichischer Papst, der vom römischen womöglichst wenig wissen will.

tanácsos korában egészen más elveket vallott.⁶¹ Amint a zsinat előtt Rudnay személye miatt az egész zsinat ügyét a legmelegebben pártfogolta, úgy éppen a vele való szembehelyezkedése miatt az egész zsinattal szemben érezte most a maga rosszaságát és gátló befolyását.

Róma elé azért nem akarta terjesztetni Lorenz a zsinati határozatokat, mert félt, hogy ott változtatni akarnak majd rajta⁶² és a végén talán még az lesz a látszat, mintha Ófelsége minden római kiigazítást vagy hozzatoldást kénytelen megengedni.

A zsinati határozatok átvizsgálására vonatkozólag Lorenz szintén ellenkező álláspontot foglalt el, mint Frint, sőt személyében is sértve érezte magát, mert Frint javaslatát úgy fogta fel, mintha az kételkednék abban, hogy a rendes kormányhatóságok a szükséges ismeretekkel rendelkeznek és azért ajánlotta volna, hogy egy külön bizottság foglalkozzék velük. Ő ellenkezőleg úgy gondolta, hogy legcélszerűbb a király mellett álló két kormányzattal, az udvari magyar kancelláriával, a nevelési meg tanítási ügyeket illetőleg pedig a helytartótanáccsal elkezdni a véleményezést. E mellett szólott szerinte az a körülmény, hogy mindkét hatóság egyházi előadói éppen a miatt nem jelentek meg a zsinaton, mert később ügyis hozzá szólhatnak a döntésekhez, melyek úgy sem dogmatikai tartalmúak, hanem kizárólag politikai vagy vegyes természetűek s így az elbírálásuknál szakismeretekre volt szükség, aminek a kancellária volt csak teljes mértékben birtokában. Hozzájárult még mindehhez, hogy azokat a külön jogokat, amelyek az uralkodót, mint apostoli királyt és Szent István utódát megillették, szintén a kancellária ismerte a legjobban s így neki kellett megkezdenie a véleményezés munkáját. Ebben Lorenz egyáltalán nem talált lealázót a zsinati atyákra nézve.

⁶¹ Hermann Egyed: Báró Szepesy Ignác és az 1822 erdélyi zsinat. Megjelent a Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyvében, 1935, 263, 1. Szepessy zsinatának határozatai élénk megütközést keltettek Rómában janzenista tartalmuk miatt, Lorenz azonban épp ezért védelmébe vette, bár nem helyeselte ő sem egészen azokat. Rudnay ellene fordult teljesen s emiatt Lorenz nagyon kifakadt ellene.

⁶² Különösen Severolitól, a régi nunciustól félt. „Der bekannte, sich besonders zum Protektor der ungarischen Kirche aufgeworfene und dessen sich rühmende Kardinal in Rom — írja — wird bei dieser Gelegenheit wiederum mit seinen in Wien so oft gepredigten Lehren und Maximen in der Kongregation auftreten und dieselben . . . beim heiligen Vater möglichst geltend und wirksam zu machen eifrigst bemüht seyn; und wer mag dafür stehen, daß er unter den 25 ungarischen Bischöfen und Kapitularen Vikaren nicht geheime, lichtscheue, mit ihm gleich denkende Gehülfen angeworben habe, denen römische Zusätze zu den sich auf die a. h. Verordnungen in Publ. Eccl. gründenden Synodal-Dekreten oder mit jenen nicht in Einklang stehenden Abänderungen höchst willkommen seyn.“ St. A. St. R. 5015, 1823.

Az államtanács többi tagja megjegyzés nélkül csatlakozott Lorenz véleményéhez; maga a király is elfogadta az érvelését, és nem törődve Rudnay ismételt kéréseivel, vagy Frintnek enyhébb és gyorsabbnak ígérkező javaslatával, 1824. jan. 28-án úgy döntött, hogy az 1822-es zsinat határozatait el kell küldeni a magyar kancelláriának, hogy az a helytartótanáccsal és az udvari tanulmányi bizottsággal egyetemben készítsen arról véleményt, nincs-e bennük esetleg valami, ami a magyar egyház vagy a birodalom törvényeivel vagy pedig talán az uralkodó jogaival ellentétben áll.⁶³

Tizenöt hónapig tartott tehát, míg a király elhatározta, hogy a zsinat határozatait mégis csak megvizsgálhatja a kormányhatóságokkal és csak azoknak a meghallgatása után dönt a jóváhagyásról és kihirdetésről. 15 hónapnak kellett eltelnie — az egész zsinat csak öt hétig tartott — mire megkezdődött a határozatok bírálata. Tudta azt mindenki, hogy aztán milyen sok időt vesz igénybe, míg az összes illetékes hatóságok átvizsgálják a hatalmas anyagot; tudta azt főleg Rudnay és azért kérte mindjárt a zsinat után, hogy a hatóságok megkérdezése nélkül döntsön a király, de hiába. A határozatokat elküldték a kancelláriának, hogy kezdje meg a munkát.

1824. jan. 30-án kapta meg Koháry herceg a zsinati döntéseket (úgy-szintén Rudnaynak a pápához intézett levelét), hogy azonnal (sogleich) nézze azokat át a helytartótanács és tanulmányi bizottság bevonásával.⁶⁴

A kancellária először is szétszította az anyagot az illetékes hatóságoknak, s május 4-én elküldötte Frintnek, a kuriának és a helytartótanácsnak a zsinati végzéseknél körükbe vágó részét. A helytartótanácsnak jutott az ifjúság nevelésével foglalkozó rész, a jezsuiták magyarországi letelepedésének engedélyezése, az alapítványozott misék csökkentése (ami a vallásalapot tehermentesítette volna s így mint annak kezelőjét a helytartótanácsot érdekelte); Frint udvari plébános véleményét a felső papi továbbképző intézet, az Augustineumnak ügyében kérték (ő volt ennek megalapítója és első igazgatója), míg a szentszéki bíróságok újjászervezésére vonatkozólag a királyi kuriát vonták be a tárgyalásokba.

Mielőtt azonban még érdemleges munkát kezdhettek volna, egy részletkérdést kellett tisztázni. Az államtanács ugyanis természetesnek vette, hogy ebben az ügyben a hatóságok protestáns tagjait ne vonják be, csak a katolikusok foglalkozzanak a zsinati határozatokkal. A királyi resolutio

⁶³ U. o.

⁶⁴ O. L. 6021, 1824.

is így intézkedett. József nádornak, a helytartótanács elnökének azonban észrevétele volt ezzel szemben. A nemkatolikus tagok — mondja ő — eddig még mindig résztvettek katolikus egyházi és nevelési kérdésekben, anélkül, hogy a papság ez ellen felemelte volna tiltakozó szavát. Talán fel is izgatná a kizárásuk a protestáns kedélyeket, ami a küszöbön álló országgyűlés előtt (1825.) egyáltalán nem volt tanácsos. Egyébként mindössze úgymint csak egy görögkeleti és két lutheránus tag volt, így tehát feleslegesnek látszott ezeket kizárni. A kancellária javaslatára azonban a király nem fogadta el József főherceg javaslatát, hanem úgy oldotta meg a nehézséget, hogy elrendelte, ne az egész helytartótanács, hanem csupán egy kisebb bizottság foglalkozzék a zsinat ügyével és ebbe aztán mást mint katolikust ne válasszanak be. 1824. aug. 27-én kelt ez az elhatározás, tehát csaknem két évvel a zsinat befejezése után. Ekkor végre nekiláttak, hogy átvizsgálják a határozatokat.⁶⁵

A munka megkezdődött, azonban lassúsága ezúttal már az államtanácsnak is feltűnt, úgyannyira, hogy 1825. febr. 12-én Koháry kancellár felszólítást kapott, nyújtsa be már minél előbb a zsinatra vonatkozó tárgyalások végeredményét és egyben okolja meg, miért nem küldötte már meg eddig is.⁶⁶ Koháry azzal védekezett, hogy egyrészt még a helytartótanács nem készült el a neki kiosztott anyaggal, másrészt meg a kancellária egyházi referense, Paintner püspök betegsége miatt nem képes betölteni a tisztségét; míg ez a fontos hely nincsen betöltve, semmit sem lehet végezni, mivel alapos teológiai és egyházjogi szaktudással lehet csak ezt az ügyet jól elbírálni.⁶⁷

1825. dec. 21-re végre a helytartótanács is átnézte az összes körébe vágó anyagot és hozzáfűzött véleményével benyújtotta a kancelláriának.⁶⁸ Ez aztán megegyeszer átnézte, felülbíráta az egészet és így terjesztette máj. 1-én a király elé az ifjúság nevelésére vonatkozó ügyeket,⁶⁹ a többieket jún. 7-én.⁷⁰ A király természetesen megint az államtanácsnak adta

⁶⁵ József nádor felterjesztése O. Lt. Kanc. 10.428, 1824 és St. A. St. R. 5338, 1824. A királyi leirat O. L. Kanc. 11.980, 1824.

⁶⁶ St. A. St. R. 1013, 1825 és O. L. Kanc. 2240, 1825.

⁶⁷ O. L. Kanc. 3895, 1825. Koháry válasza febr. 18-ról. Frint apát már május 24-én átnyújtotta véleményét a kancelláriának (O. L. 8121, 1824), a kúria szept. 3-ára készült el (O. L. 12467, 1824). József nádor a kancellária révén benyújtotta igazolását. Közölte, hogy fontos ügy miatt hosszabb időn keresztül távol kellett lennie Budáról és ezért nem készült el a neki kiosztott anyag feldolgozásával. Megígérte azonban, hogy most már a lehető leggyorsabban elintézi ezt az ügyet. St. a. St. R. 11. 861, 1825.

⁶⁸ O. L. 49, 1826.

⁶⁹ O. L. 11.555. 1826 és St. A. St. R. 4184, 1826.

⁷⁰ O. L. 12.040, 1826 és St. A. St. R. 4185, 1826.

át véleményezés végett, míg a sok véleményezésben, felülvizsgálásban annyi mindenféle apró-cseprő kifogást találtak, hogy a zsinat nagyszerű munkáját a király nem hagyta jóvá, s így soha sem kerültek annak határozatai a nyilvánosság elé.

Pedig nagy, lényeges kifogása nem lehetett egyik kormányközegnek sem; a határozatok nem is nyújtottak ehhez alapot, hiszen, mint maga Lorenz is megjegyezte, azok nagyobbára a királynak in publico-ecclesiasticis hozott rendelkezéseivel megegyeztek. Különösen nem találhattak semmit sem, ami a királyi jogok ellen irányult volna, azokat korlátozta volna. Ha valaki, úgy a kancellária tagjai nagyon jól ismerték az apostoli király jogait és a lehető legszigorúbban örködték mindig azoknak megtartásán, azonban még ők sem tudtak olyasmit felfedezni, ami csak távolról is sértette volna azokat.

A kancellária a legtöbb határozatnál nem is talált semmi megjegyznivalót és ha néha fűzött is valamit hozzájuk, az egészen mellékes körülményeket érintő, jelentéktelen megjegyzés volt. Az uralkodó jogai vagy pedig a fennálló törvények és rendeletek elleni tendenciát az államtanács sem tudott felfedezni.

Mi lehetett akkor hát mégis az ok, amiért nem hagyták jóvá a zsinati határozatokat, midőn mindnyájan őszintén kívánták az általa szándékolt vallási és erkölcsi megújulást és azokban a határozatokban semmi lényegesebb kifogást sem tudtak találni a királyi jogok szorgos őrei?

Mint már fentebb jeleztük, nagyon rossz hatással lehetett az államtanácsra, illetőleg annak szóvivőjére, Lorenzre, Rudnaynak ismételtén visszatérő kívánsága, hogy a magyar egyházi ügyeket ő közvetlenül az uralkodóval, tanácsosok közbejötte nélkül intézhesse, valamint az is, hogy Rudnayék a pápai jóváhagyást szükségesnek vélték, amibe viszont Lorenz sehogysem tudott beletörödni. Ezek mellett azonban még néhány más szempont is döntő hatással volt a zsinati határozatok ügyének alakulására.

A zsinat az irgalmas renddel is foglalkozott, ennél is bizonyos reformot kívánt kersztülvinni. A rend tagjai közül ketten még a zsinat előtt levélben Rudnayhoz fordultak és részletesen elmondtak minden bajt, minden hibát és visszaélést, amely a rend életébe becsúszott, úgy, hogy a zsinat erre a rendre vonatkozólag jól volt informálva.⁷¹ Hogy ezek a vádak a két rendtag részéről mennyiben feleltek meg a valóságnak és hogy

⁷¹ Az egyik levelet a rend egy áldozópap tagja írta, Matuskay Cajus, a másikat pedig egy testvér, Lencsey Modestus. Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 68 és 70.

nem személyi vagy más okok játszottak-e talán közre, azt most már nem lehet megállapítani. Lorenz mindenesetre tagadta a szavahihetőségüket. Pedig ezek a hibák általában eléggé nyilvánosak lehettek, éppúgy mint a többi rendnél, másrészt meg mégsem tételezhető fel a két levél szerzőjéről, hogy egész rendjüket súlyos rágalomokkal illették volna ok nélkül.

A zsinaton tehát foglalkoztak ezzel a kérdéssel is és a bajok főforrását abban fedezték fel, hogy túlságosan nagy a rendtartomány, a tartományfőnök nem tudja az egyes házakat eléggé sűrűn látogatni. A legelső teendő tehát a zsinat szerint az volna, hogy létesítsenek önálló magyar provinciát, az osztráktól függetlenül. Emellett még néhány más intézkedést is foganatosított a zsinat, így pl. hogy a provinciális semmiért nem fogadhat el pénzt, az egyes testvérek pedig, ha házonkívüli ápolásért valamit kapnak, a közös pénztárba legyenek kötelesek betenni.

Fiala Paszkál, a rend provinciálisa rögtön tudomást szerzett a zsinatnak erről a határozatáról és nem is késett igazolni magát a királynál.⁷² A rendtartomány egyáltalán nem nagy — mondotta Fiala — hiszen 1784. óta áll már fenn, sőt most már néhány rendházzal kevesebb is van; eddig mindig rendesen meg tudta látogatni, ellenőrizni azokat; azt a vádat pedig, hogy őt pénzzel megvesztegették volna, a leghatározottabban visszautasítja, ebből a szempontból egészen tisztának érzi a lelkiismeretét és bárkivel szemben igazolja magát.

Lorenz teljesen a megsértettet játszó provinciális mellé állt⁷³ és az egész ügyet úgy állította be, hogy az csupán a hazafias magyar papságnak a műve, tisztán nemzeti sovíniszta szempontból akarták a magyar rendtartományt az osztráktól függetleníteni. „Die Trennung der Ungarischen Barmherzigen Brüder-Ordens-Provinz von der Österreichischen liegt den dortigen Erz-Nationalen — so wie nicht minder die Eliminierung sämtlicher deutschen Ordensgemeinden schon seit Jahren — und die der Barmherzigen — im Kopfe, weil ihre Klöster zahlreichen und grossen Theils mit Deutschen besetzt.“⁷⁴ Lehetséges, hogy a zsinati atyákat nemzeti szempontok is vezették, de a fennmaradt iratok egyáltalán nem árulnak el ilyen indítóokot, hanem kizárólag vallásiakat és fegyelmieket. Kérésük eléggé méltányos is volt, hiszen akkor Magyarországon 13 rendháza állott az irgalmasoknak, amelyek igazán alkothattak volna már önálló rendtartományt.⁷⁵

⁷² St. A. St. R. 4175, 1826 és előzőleg már K. A. 263, 1822.

⁷³ Lorenz állásfoglalása 1826 aug. 11-ről. St. A. St. R. 4185, 1826.

⁷⁴ U. o.

⁷⁵ Lorenz egyébként a legdurvább magyar ellenes kirohanásra használja fel ezt

A domonkosokra vonatkozó határozattal szintén nem tudott egyetérteni Lorenz. A zsinat úgy döntött, hogy a vasvári és soproni kolostorok tagjait (kettőt-kettőt) Szombathelyre helyezték át, mert olyan kevesen vannak az egyes helyeken, hogy a rájuk bízott feladatnak nem tudnak eleget tenni. Lorenz másként látja itt is a helyzetet. Az atyák a vizitációs jelentés szerint munkájukat lelkiismeretesen ellátják mindenben, így tehát nincsen semmi szükség az egyes rendházak összevonására, annál kevésbé, mivel a domonkosoknál lényeges szabály, hogy minden tag egy bizonyos kolostorhoz tartozék.

Sokkal érzékenyebben érintette ezen kívül még Lorenzet a jezsuiták ügye, amely a zsinaton szintén szóba jött. Rudnay maga személy szerint nagyre becsülte a Jézus Társaságát,⁷⁶ még jobb pártfogójuk akadt azonban Klobusiczky Péterben, az exjezsuita kalocsai érsekben.⁷⁷ A többi püspök között, akiket Severoli mindig dicsért Rómához való hűségük miatt, Lorenz pedig éppen ezért elítélt,⁷⁸ bizonyára többen is voltak a jezsuitáknak barátai. Így érthető, hogy a zsinaton kétszer is szóba kerültek és a zsinati atyák tekintettel arra a sok érdemre, amit a Társaság a világegyház, de különösképen éppen a magyar egyház körül is szerzett, elhatározták, hogy a királytól kérik az engedélyt a magyarországi letelepedésükre. Őket tartották ugyanis a legalkalmasabbnak arra, hogy mint régebben, megint kezükbe vegyék az ifjúság nevelését, továbbá, őrájuk gondoltak ak-

az alkalmat. Az osztrák és magyar rendtartományokat csak azért sem szabad szétválasztani — írja előterjesztésében — mert az osztrákok sokkal jobban használhatók a betegápolásnál. Hivatkozik itt egy magyar főpap állítólagos kijelentésére, aki azt mondta volna, hogy „die deutschen Mitglieder haben weit mehr Beruf, Menschenliebe, Kenntnis und Geschicklichkeit, als die National-Kandidaten, welche meistens lauter rohe und auch nur einer mittleren Kultur kaum fähige, nur durch Amalgamation mit den Deutschen etwas menschlich und traktabel gewordene Leute sind, unter deren Wartung ohne die Hilfe der Deutschen vor sich zu haben, die Kranken schlecht fahren würden”. U. o.

⁷⁶ Midőn az oroszoktól kiűzött jezsuitákat befogadták Galiciába, azt a panaszt emelték nemsokára ellenük, hogy nem tartják be az uralkodói rendeleteket in publico-ecclesiasticis. Rudnayt ekkor megkérdezte a király, mi a véleménye általában erről a rendről. A primás a legnagyobb elragadtatás hangján szállt síkra mellettük és valóságos dicshimnuszokat zengett róluk. Tíz ifjút el is küldött saját költségén a galíciai novciátusba, hogy mire majd Magyarországon is megint letelepedhetnek, rendelkezzenek mindjárt magyar rendtagokkal is. St. A. K. A. 391, 1825.

⁷⁷ Klobusiczkyt mind az életrajzírója (Bedcsula Tamás: Vita Petri Klobusiczky, 100. l.), mind pedig a jezsuita lexikon (Koch S. J.: Jesuiten-Lexikon. Die Gesellschaft Jesu einst und jetzt. Paderborn, 1934. 1782. l.) a jezsuiták nagy pártfogójaként és szószólójaként említik.

⁷⁸ St. A. St. R. 4185, 1826 és u. o. K. A. 267, 1820.

kor is, midőn arról volt szó, hogy az elhanyagolt tanyai lakosság vallási ellátására vándorpapokat kellene munkába állítani.

Ezáltal azonban nemcsak a protestánsoknál okoztak a zsinati atyák megütközést, akik félték az „ebenso geschickt wie gefährlich”⁷⁹ jezsuitáktól és éppen ezért minden befolyásukat latbavetették a királynál ennek a megakadályozására, hanem Lorenzzel is szembekerült ezáltal a zsinat.

Lorenz többször is beszél különféle ügyekkel kapcsolatban a jezsuitákról, s mindannyiszor kemény, elítélő hangon nyilatkozik róluk.⁸⁰ Amíg nem voltak jezsuiták — mondja pl. egyik helyen — béke volt az egyházi életben, de íme, alig emelték fel újra a fejüket, megint itt van a békétlenség, úgy hogy igaza volt XIV. Kelemen pápának, hogy addig nem lesz igazi béke az egyházban, míg ez a rend fennáll. Ha még hozzávesszük, hogy a janzenisták és jozefinisták — az államtanács tagjai pedig azok — általában mennyire elutasító, sőt ellenséges álláspontot foglaltak mindig el a jezsuitákkal szemben, akkor könnyen el lehet képzelni, hogy nem akartak olyan határozatok szentesítéséhez hozzájárulni, amelyek ezeknek a jezsuitáknak a visszatelepítését lehetővé tették volna.

Ezek a szempontok tehát bizonyára közrejátszottak a zsinat elleni hangulat erősödésében és végleges elvetésében. Látunk azonban ezek mellett még más mozzanatokat is, amelyek Bécs számára szintén nem voltak kedvesek.

A két pontban ugyanis, amelyet pedig épp a kormány vétetett fel utólag tárgyalási anyagul, a zsinati atyák negative döntöttek. Az eltörölt szerzetes rendeknél alapítványozott miséket nem csökkentették, a bécsi felsőbb papnevelő intézet ügyében pedig úgy határoztak, hogy ha a rendelkezésre álló anyagi források nem elegendők tíz magyar növendék eltartására, akkor csökkentsék ezeknek a számát, de nagyobb anyagi megterhelést nem tudnak vállalni.⁸¹ Hogy mennyire szívügye volt pedig éppen ennek

⁷⁹ Berzeviczy Gergely: Nachrichten über den jetzigen Zustand der Evangelischen in Ungarn. Leipzig, 1822, 13. l.

⁸⁰ Midőn pl. Szepeszy erdélyi püspök egyházmegyei zsinatának határozatait Rómában két theológus bírálta s az egyik közülük eléggé kedvezőtlen ítéletet mondott, Lorenz rögtön kirohant a jezsuiták ellen. (Azt hitte ugyanis, hogy a jezsuita bíráló ítélte el Szepeszyt, pedig ellenkezőleg, a jezsuita Kohlmann sokkal enyhébb volt mint a társa.): „...da sich die bekannte, lockere und gefährliche Jesuiten Moral mit der wahren Morallehre Jesu Christi und seiner heiligen Kirche nirgends verträgt, so muß es da, wo es Jesuiten gibt, notwendig auch Jansenisten geben und zwar unter allen Ständen und Menschen Klassen, welche der Lehre Jesu Christi noch getreu bleiben.” Herman Egyed: idézett értekezése, 264. l.

⁸¹ A zsinat egészen nyíltan meg is mondta a véleményét az intézetről és fel-

az intézetnek a sorsa s így mennyire bánhatta a királyt a zsinat elutasító döntése, mutatja már az a körülmény is, hogy midőn Stanich Konstantin göög katolikus körösi püspök nem sokkal a zsinat után a királynál kihallgatáson jelent meg és neki jelentést tett általánosságban a zsinatról, a király különösen a felsőbb papképző intézet felől érdeklődött. A püspök válaszára azonban nem tett megjegyzést.⁸²

Ha a király külsőleg nem is mondott semmit és nem is tett megjegyzést az ügy miatt, annál őszintébben és keményebben fakadt ki miatta Lorenz Rudnay és az egész zsinat ellen.⁸³ Szószegéssel vádolta a primást, mert szerinte Rudnay addig, míg az Augustineum anyagi forrásai a rossz helyzet miatt elegendők nem lesznek, ünnepélyesen kötelezte magát a tiz magyar növendék költségeinek a megtérítésére. Most azonban nem akarja megtartani a szavát — mondja Lorenz — más püspöknek pedig nincs is mit megtartania, mert tudtuk nélkül tette a primás az ígéretet. E helyett azonban a buzgó primás mindenféle adományokat gyűjt és pénzt küld Krakkóba, hogy ott ugyanannyi jezsuita noviciust és teológust tartasson.⁸⁴

sorolta a hibákat, amelyek miatt nemcsak hogy nagyobb anyagi támogatás nem óhajtok adni az intézetnek, hanem ellenkezőleg, a legtöbb püspök inkább azt kérte, mentse fel őt a király az alól a kötelezettség alól, hogy az intézetbe növendékeket küldjen. Az intézet célja az alapítási irat szerint az lenne, hogy teológiai tanszékek betöltésére alkalmas papokat neveljenek. A püspökök szerint azonban erre a célra egészen megfelel a Pazmaneum és a pesti Központi Szeminárium, melynek növendékei az egyetemeken végzik tanulmányaikat. Erkölcsei szempontból nem találják helyesnek a főpásztorok, hogy a nagy városban eléggé felügyelet nélkül szabadon élnek ilyen fiatal papok, de főleg nincsenek megelégedve a növendékek anyagi helyzetével. Szerintük ugyanis túlsok költőpénzt, évi 300 forintot kapnak, míg ezzel szemben káplánok számára csak évi 60, plébánosoknak pedig átlag évi 300 forint a kongrua, amiből aztán minden kiadásukat fedezniök kell. Az Augustineum növendékeinek tehát túl nagyok lesznek az igényei és azután egy otthoni beosztás gyengébb anyagi jövedelmmel nem elégíti ki őket, letöri kedvüket s nem felelnek meg a várakozásnak. Arch. Prim. Fasc. 70 Nr. 179. Növelte még az intézettel szemben az ellenszenvet, hogy a magyar papság az udvar kémjeinek tekintette az Augustineum végzett növendékeit, akik mindent jelentettek a királlyal közvetlen összeköttetésben álló volt előljáróinknak. Fabius; i. m. 51. l.

⁸² „... in specie vero me etiam super eo interrogare dignatus est, quid circa Sublimius Presbyterale Institutum concluderimus: dumque rem, ut decuit proposuissim, hac quopue in parte se contentam remonstravit.” Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 192. Stanich Rudnayhoz intézett levele 1822 dec. 25-ről.

⁸³ St. A. St. R. 4185, 1826.

⁸⁴ Lorenz vádaskodása nem fedi teljesen a tényeket, mert Rudnay nem ígérte az összes püspökök nevében, hogy a 10 magyar növendék költségeit fedezik, hanem csak mint tervet vetette fel ezt. A maga nevében azonban megígérte, hogy évi 3000 forinttal támogatja az intézetet, ami éppen két növendék évi kiadása. Mint a zsinat krónikása fejegette, Rudnajt eléggé kellemetlenül érintette püspöktársainak eluta-

Ez a néhány ütköző pont forgott fenn a zsinat és Bécs között. Egyáltalán nem annyira súlyos dolgok, hogy ezek miatt ne lehetett volna a zsinati határozatokat, legalább módosításokkal, kihirdetni, de mégis csak ezeknek lett a következménye, hogy az államtanács tagjai a magyar főpapság műve ellen fordultak és tanácsukra a király 1826. okt. 26-án döntött a zsinat ügyében. Ez a döntés azonban messze volt attól, amit a zsinati atyák vártak és szerettek volna. A helyett, hogy a király hozzájárult volna, hogy a zsinat eredményét ünnepélyesen kihirdessék az egész ország katolikus népének és ennek szellemében egy jobb, mélyebb, buzgóbb vallási életnek a kezdetét indította volna el, a királyi döntés kiábrándítólag hatott és minden reményt szétoszlatt az emberek szívében.

A királyi leiratot a kancelláriához intézték és közölték benne, hogy a szemináriumi tanulmányi rend egységesítéséről hozott zsinati döntés nem valószínű meg, a tanulmányi bizottság alapján fog erre vonatkozólag a király dönteni. A domonkosok házainak a csökkentését és az irgalmasok rendtartományának kettéosztását szintén nem engedi meg a leirat, ellenben mindkét rend tartományfőnökét buzdítani kell, hogy a rendi szabályok betartására jobban ügyeljenek. A zsinattal szemben a király továbbra is megengedi, hogy a püspököktől megdorgált papok őhozá fellebbezhessenek, még ha egészen javíthatatlannak látszanak is. A könyvek ellenőrzését továbbra is az addigi kormányrendeletek szerint végzik, a zsinat erre vonatkozó kérése tárgyitalan. A zsinatnak ahhoz a döntéséhez, hogy a nyilvános bűnösöket cenzúra alá kell venni és az ilyeneknek, valamint akik a húsvéti gyónásukat nem végezték el, az egyházi temetést meg kell tagadni, a király csak abban az esetben járul hozzá, ha az egyházban még általában szokásban van ez a szigorú büntetés. Még néhány más döntésre vonatkozólag úgy intézkedik a királyi leirat, hogy az felesleges, a fennálló rendeletekhez kell mindenkinek igazodnia, majd azzal fejeződik be a resolutio, hogy minden másban a kancellária javaslatát kell elfogadni.

A kancellária csak néhány jelentéktelen dologban nem osztotta a zsinat véleményét. Ellenben jellemző pl., hogy az ifjúságnak jobb, vallá-

sító magatartása és nyíltan megmondotta, hogy ő ebben az ügyben a maga részéről már tett ígéretet a királynak és ezért évi 3000 forintot erre a célra fog is áldozni. (Fabius: i. m. 49. l.) Ezt egészen világosan belefoglalták a határozatokba is. (Rudnay terve 1819 nov. 15-ről St. A. St. R. 7791, 1819 és Arch. Prim. Fasc. 70, 179.) A későbbi aktákban mindenesetre soha sem kerül szó a Rudnay által fizetett összegekről, pedig egész részletes kimutatást közölnek. Úgy látszik tehát, hogy Rudnay valójában nem fizette meg azt az évi 3000 forintot. A növendékek számát később csökkentték, először nyolcra, majd később hatra. St. A. St. R. 4181, 1823.

sosabb szellemben való nevelését okvetlen szükségesnek mondja, „sed a revehendis ita dictis Sodalitatibus Marianis praescindendum est”.⁸⁵

A királyi leirat a kancelláriához ment, hogy ennek a szellemében szerkesztessék meg a végleges döntés, amit majd közölni kell a primással. Rudnay nagyon várta már ezt a közlést, — természetesen egészen más formában, mint ahogyan tényleg megtörtént. Amint láttuk, már 1823-ban is sürgette a királyt, hogy minél előbb erősítse meg a zsinati határozatokat, mert úgy vélte, csak akkor lesz igazi foganatja, ha minél előbb kihirdetik az eredményt, de hiába kért és könyörgött, hiába várta a kedvező döntést, egyik év a másik után mult el és Bécsből csak nem kapott megnyugtató választ.

Rudnay gondolhatta, hogy miért késik a várva-várt válasz, de magánúton biztos hírt hallott arról, hogy a késés oka az, hogy a király a kormányhatóságoknak és egyes személyeknek kiadta felülvizsgálat céljából a zsinati döntéseket.⁸⁶ Megtudta továbbá azt is, hogy a zsinatnak több határozatához olyan bírálatokat és megjegyzéseket fűztek, amelyek homlokegyenest ellenkeznek a zsinat szándékával. A primás ezért kérte a királyt,⁸⁷ hogy végleges döntés előtt küldje el neki az egyes bírálók megjegyzéseit, hogy ő azokra a zsinaton összegyűlt főpapok nevében és azok szellemében válaszolhasson. A határozatokban magukban ugyanis az indítókat csak nagyon röviden érintették.

Kérése azonban hiábavaló volt, a király nem teljesítette egyelőre. Csak 1827. márc. 24-én kapott végre egy királyi leiratot kézhez,⁸⁸ amely minden reményét megszüntette. Ferenc ugyanis közölte vele, hogy a zsinati határozatok ügyében a döntés már megtörtént; ha azonban ennek ellenére elő óhajtja terjeszteni az észrevételeit, megteheti azt.

Közben ugyanis — mint fentebb már láttuk — 1826. okt. 10-én elküldte a király a döntést jelentő leiratot. Rudnay azonban nem akart rögtön válaszolni, hanem várt, míg megkapja azt a királyi döntést, hogy annak alapján fejthesse ki a maga álláspontját,⁸⁹ amely hivatva volt egyúttal a zsinat igazi véleményét is visszatükrözni. Több mint félévig várákozott

⁸⁵ U. o. Ez a kancellária többségi álláspontját tükrözi vissza, amihez a kancellár, Koháry herceg nem csatlakozott, ellenkezőleg, erősen állást foglalt mellettük és a jezsuiták mellett.

⁸⁶ Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 196 és St. A. K. A. 357, 1826.

⁸⁷ U. o.

⁸⁸ Arch. Prim. Fasc. 70, 198.

⁸⁹ U. o. Rudnay megjegyzése: *Servit pro homagioli directione faciendoque usu, si b. Resolutio supervenerit.*

még rá ezután Rudnay, de midőn még mindig semmiféle értesítést sem kapott, megkérdezte végre a kancellária egyházi előadóját, Madarassyt, hogy hogyan is állnak a zsinattal az ügyek és miért nem kapja ő meg az erre vonatkozó királyi döntést.⁹⁰

Madarassy válaszában azt írta, hogy a kancelláriának egy szűkebb bizottsága foglalkozik az ügygel és biztosítja a primást, hogy nemsokára el is készül vele és a végleges döntésre vonatkozólag előterjesztést tesz a királynak. Persze amíg ez s aztán a végleges döntés meg sok más még megtörténik „adhuc tempus longius postulabunt”.

Ez a tempus longius azonban érthetetlenül sokáig húzódott el, úgy hogy már a királynak is túlságosan hosszúnak tűnt és azért utasította a közben kinevezett új kancellárt, Reviczkyt, hogy a primást minél előbb értesíteni kell a királyi döntésről és egyúttal felvilágosítást is kívánt, hogy mindezideig ez miért nem történt már meg.

Reviczky azzal mentette magát,⁹¹ hogy nagyon sokat foglalkozott ugyan már a zsinat ügyével és gyorsan el is akarta véglegesen intézni, de ennek nagy akadályok álltak az útjában. Részint meg kellett győződnie, hogy a nagyobb részt homályos leiratokban nincs-e talán több vagy kevesebb, mint amit Őfelsége kíván, másrészt a primás azt kívánja, hogy azokról a pontokról, amiket nem hagytak jóvá, ne történjék közlés. Hozzájárult azonban még ezekhez a nehézségekhez, hogy a zsinat határozatai között sok olyan is előfordul, amelyeket törvények vagy királyi rendelkezések már ügyis eléggé szabályoznak, viszont egyes határozatok ez utóbbiakkal szöges ellentétben állnak. Ezek miatt késett eddig az ügy végleges elintézése, de Reviczky igéri, hogy ez nemsokára meg fog történni.

Csaknem egy év telt azonban még el, míg Reviczky 1830. ápr. 3-án végre hivatalosan közölte Rudnayval, hogy 1826. szept. 16-án és okt. 10-én a király döntött a zsinati határozatok ügyében.⁹² Részletesen felsorolja azokat a pontokat, amelyekben az államtanács vagy pedig a kancellária más álláspontot foglalt el és egyúttal közli is az ennek értelmében való változtatást; végezetül megjegyzi még, jó volna, ha Rudnay ezeknek a változtatásoknak figyelembevételével átdolgozná az összes határozatokat és aztán ezt a tervezetet benyújtaná; a király hozzájárulása után ki lehetne azt a zsinat végzései gyanánt hirdetni.

⁹⁰ U. o. Fasc. 70, Nr. 197. Rudnay levele 1826 okt. 30-ról. Madarassy válasza 11 o. nov. 7-ről keltezve.

⁹¹ O. L. Acta Praes. 515, 1831. Reviczky felterjesztése 1829 júl. 13-ról.

⁹² Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 199.

Rudnay hamarosan neki is látott a munkának, hogy a kormányférfiak cenzurálásának a figyelembevételével a királyi kihirdetés számára tervezet készítsen. Utoljára azonban még egyszer megpróbálta, hogy a királyt rávegye arra, írja alá a zsinati határozatok eredeti példányait.⁹³ Vagy ha ezt nem akarná, legalább a mellékelt tervezet szerint hirdesse ki a zsinati határozatokat, hogy a zsinati atyák örömmel láthassák, hogy munkájuk mégsem volt hiábavaló.

Ez volt a tevékeny primásnak utolsó lépése a nagy zsinat ügyében, amellyel azt hitte, hogy életének főműve, a pozsonyi nemzeti zsinat, mégis befejezéshez jut. Ismét csalódott. Nem adatott meg, hogy munkájának, sok fáradozásának a gyümölcsét láthassa, mert a bécsi kormány nem reagált azonnal az ő utolsó ajánlatára, 1831. szept. 13-án pedig, mint az akkor országszerte dühöngő kolerának egyik áldozata, befejezte munkában, alkotásban, az egyház ügyéért való fáradhatatlan szorgoskodásban eltöltött nemes életét. Az esztergomi érseki szék halála után jó ideig betöltetlen maradt s így nem volt senki, aki a zsinati határozatok ügyét szorgalmazta volna, a legkevésbé persze a bécsi kormánykörök. Rudnay szép terve, a zsinati atyák buzgó tevékenysége, az összes püspökök és az egyházmegyéek munkája, a valláserkölcsei élet mélyítését meg emelését célzó minden törekvés, eredmény nélkül maradt.

Illetve mégsem maradt egészen eredménytelen. „... der Geist, der aus ihr ausging und in alle Kirchen von Ungarn überging, der Gottesgeist, der über ihr geweht, hat die ganze ungarische Kirche wohltätig, segensreich durchdrungen...”⁹⁴ A püspökök annyiban merítettek belőle hasznot, amennyiben most már jobban ismerték a bajokat, a becsúszott hibákat és a közös tanácskozásokon alkalmas segítőeszközökre figyelmeztethették egymást. Habár a határozatok nem is érték el soha az uralkodói szentesítést és nem is hirdették ki soha őket ünnepélyesen, a püspökök többsége mégis ezek szellemében cselekedett,⁹⁵ anélkül természetesen, hogy erre hivatkozhattak volna.⁹⁶ Valami kis gyakorlati eredménye mutatkozott

⁹³ O. L. Acta Praes. 715, 1831. és Arch Prim. Fasc. 70, 199. Először a primás jún. 24-én írta meg ezt levelét. Midőn azonban meghallotta, hogy a levél valami módon nem jutott el rendeltetési helyére, júl. 21-én az elsőnek egy másolatát küldte el.

⁹⁴ Laurenz Hohenegger: Nekrolog des Herrn Kardinals und Fürstprimas von Ungarn, in: Neue theologische Zeitschrift. VI; Jahrgang I. Band, Wien 1833, 123—152 és 251—278. l.

⁹⁵ Meszlényi Antal: Az esztergomi főegyházmegye a reformkor elején. (Katolikus Szemle, XLVI. évfolyam 1932. I. füzet, 12. l. és Szokolszky Bertalan: A százéves kassai püspökség. 1804—1904 Kassa, 1904, 37. l.

⁹⁶ Rudnay pl. az erdélyi ferencesek tartományi főnökét a zsinati határozatokra

a zsinatnak annyiban is, hogy az utána következő években gyakrabban láttak napvilágot a vallás dolgában olyan királyi rendeletek, amelyek a zsinat határozataival megegyeztek és szemelláthatólag éppen ezeknek a hatása alatt jöttek létre.⁹⁷

Más azonban nem történt. A katolikusok vártak sokáig türelmesen a határozatok jóváhagyására. A Vallási és Egyházi Tár még 1833-ban is azt írja;⁹⁸ hogy a zsinaton mit végeztek, nem lehet tudni, mert a döntések a legfelsőbb megerősítésre várnak. Ez a megerősítés azonban sohasem következett be, még csak abban a formájában sem, hogy legalább azokat a határozatokat, amelyek ellen semmi kifogás nem volt, kihirdették volna.

Hiába volt tehát a király jószándéka buzgóbb vallási élet teremtésére, hiába üdvözölte még az államtanács is először a zsinatot, mint a régi kersztény szellem legszebb megnyilatkozását és ébresztőjét, hiába várták a főpapság és az egyházzal együtt érző hívek tömegei a katolikus hitélet reneszánszát, hiába szánták a zsinatnak a magyar egyháztörténelemben szinte azt a szerepet, amit Trient a világegyházban jelentett; a régi jozefinista szellemhez való ragaszkodás, az állam gyámkodása lehetetlenné tett minden igaz benső megújulást. A zsinat azonban minden esetre a magyar egyháznak büszkesége marad, mert annak a jele, hogy míg a monarchiának más részeiben szinte ellenállás nélkül érvényesült a jozefinista felvilágosodottság hitközömbösséget árasztó szelleme, addig nálunk legalább volt próbálkozás megújulásra s nem a magyarságon múltott, hogy ez nem következhetett be.

Ritsmann Pál.

való hivatkozással megerősítette méltóságábn, mert ezt a primásnak tartotta fenn a zsinat. Az erdélyi püspök, báró Szepesy azonban emiatt panasszal fordult a királyhoz, amiért ez Rudnayt meg is rőtta, mert a meg nem erősített zsinati határozat értelmében cselekedett az eddig érvényben lévő királyi rendelettel szemben. St. A. St. R. 6850, 1823 és 3614 1824.

⁹⁷ 1824 jan. 27-én Klobusiczky felszólítást kapott a helytartótanáctól, hogy az erkölcsök általános romlottságával szemben tegyen javaslatot egészséges reformok megvalósítására. Klobusiczky rögtön Rudnayhoz fordult, mert úgy vélte „Resolutionem hanc regiam in consequentiam operati nostri synodalis, in quo quantum me reflectere possum, omnia haec objecta attacta erant, editam esse.” Arra kéri tehát Rudnayt, küldje el neki a zsinat aktáit. Rudnay azonban azt tanácsolta neki, válszoljon éppúgy a helytartótanácsnak, mint ahogy hasonló helyzetben ő szintén válaszolt már: Nincsen semmi célja annak, hogy a kormánynak mindig újabb és újabb tanácsokat adjunk, mivel a zsinaton minden ügyet behatóan megtárgyaltunk. Arch. Prim. Fasc. 70, Nr. 198. Klobusiczky levele 1824. jan. 26-ról, Rudnayé febr. 3-ról keltezve.

⁹⁸ IV. füzet, 174. I.